

altera stateræ lance constituentur, in altera inanitas, ea sine dubitatione præpõderabit. Accipitur etiam apud externos philosophos statera pro æquitate. Vnde Pytha. Pythagoras, Stateram, inquit, ne transgrediare. Hoc est, iustitiam quæ in æqualitate consistit, ne pertranseas. Meminit huius sententiæ Cyrillus Alexandrinus libro nono contra Iulianum: & Diogenes Laertius in vita Pythagoræ. Erat enim quondam statera symbolum equitatis & iustitiæ. Ex quo effectum est, vt de homine æquitatem & iustitiam colente diceretur in trito illo vetustate prouerbio à Doricis sæpe vsurpato: Est iustior statera. In hunc modum interpretatur Demetrius Bizantius apud Athenæum libro Dipnosophistarũ decimo. Et quoniam æqualitas nec seueritatem nimiam diligit, nec pietatem nimiam: sed medium tenet: ideo astrologi signum libræ seu stateræ inter scorpionem & virginem in cœlo collocarunt. Per scorpionem enim asperitatem immoderatam intelligebant: per virginem verò nimiam ac extra modum pietatem: in quarum medio æquitatem constituebant. Romani veteres equitatem colebant pro dea: eique templum in honorem Iulij Cæsaris, vt Dion Cassius libro quadragesimo tertio ait, ædificauerunt. Æquitatis autem imago erat virgo quædam tenens sinistra hastam, dextera iustam stateram, vt videre licet in numis Sergij Galbæ, & Vitelij, & Vespasiani. Omnes enim hi imperatores significare volentes se esse æquitatis studiosos, eam in numis sculperere fecerunt: vt constat ex libro imaginum & numismatum omnium Cæsarium, quem edidit in lucem Antonius Zantanus comes, vbi numismata hæc depicta sunt. Sed nõ in-

telligas doctis & indoctis, nobilibus & plebeijs, robustis & debilibus, virtute præditis & scelere imbutis esse omnia equaliter exhibenda. Nam æqualitas ista, vt ait libro secundo de legibus Plato, summa esset inæqualitas. Sed vnicuique est pro eius merito & dignitate tribuendum. Quemadmodum qui multis gladijs diuersarum formarum & magnitudinum æquales inter se omnino faceret vaginas, merito exhiberetur: quia æqualitate illa nihil esset inæqualius: sic qui multis differentibus merito æquale præmiũ tribueret, esset absque dubio inæqualis: & non posset iustam hominum reprehensionem euitare. Princeps debet omnibus consulere, sed pro cuiusque merito & dignitate. Vt punctum quod centrum vocant, est in medio spheræ ab omnibus eius partibus æqualiter distans, à quo omnes lineæ ductæ in orbem, quem circulum & circumferentiã appellat, sunt æquales: sic qui rempublicam gubernandam susceperunt, debent in medio consistere, omnibusque æqualitatem seruare. Et ita cuiuslibet eorum poterit illud psalmi. 44. accommodari: Virga æquitatis virga regni tui. De viro iusto ait dominus apud Malachiam capite secundo: In pace & æquitate ambulauit mecum. Et quarto Proverbiorum: Ducam te per semitas æquitatis. Hæc autem æquitas significatur per stateram: de qua scriptum est capite decimonono Leuitici: Statera sit iusta, & æqua sint pondera. Quæ verba diuus Hieronymus in commentarijs in caput. 45. Ezechielis, ait esse intelligenda non solum in commercijs & vsu vitæ cotidianæ, sed in seruanda iustitia & æquitate: quemadmodum verba eiusdem diuini vatis inducentis Deum ita in eodem

Plato.

Similitudo.

Similitudo.

Psal. 44.

H. b. 1. Malac. 2.

Prou 4.

Leui. 19.

Hieron. Ezech. 45.

dem capite loquentem: Statera iusta sit vobis. At cum statera iustitiam quæ in æqualitate consistit, vt ostendimus, significet, miraberis fortasse, cur diuus Ioannes capite sexto Apocalypsis dicat, se vidisse diabolum super æquum nigrum, & habuisse stateram in manu sua? Equus niger est impiorum calliditas vmbriac tenebris cooperta, in quibus est dæmō, eos ducens quò vult. Sed nulla te teneat admiratio: nam diabolus stateram habet, non quòd illa vtatur, sed quòd videatur vti. Explicans diuus Augustinus locum illum homilia quinta & sexta in Apocalypsim: Libram, inquit, habet in manu sua, id est examen æquitatis: quia dum fingit se iustitiam tenere, per simulationem lædit. Vnde hypocritæ dæmonis discipuli simulatione virtutis cum maximè decipiunt, id agunt, vt pii ac iusti videantur. Eruditi artificio simulandi stateram ostendunt iustitiæ & æquitatis, & virtutis significatricæ: cum nihil minus habeant. Virtutibus carent, vmbri tantum, venditatione & ostentatione vtuntur. Vera iustitiæ statera eorum est, qui nec inanem rumorem volunt aucupari, nec vmbra falsæ gloriæ consecrari, nec honestatis solum imaginibus vti: sed simulationem fugientes, quæ fallaciter imitando adulterat naturam boni, iustitiam colunt & pietatem: qui denique in corporibus humanis vitam cœlitum imitantur. At iustissima statera nunquam errans est æquitas diuina, & examen iustitiæ Dei: de quo ait Dauid psalmo decimo: Iustus dominus, & iustitiam dilexit: æquitatem videt vultus eius. Et psalm. 110. Fidelia omnia madata eius, confirmata in seculum seculi, Psal. 97. facta in veritate, & æquitate. Et psal. 97.

Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate. Et diuus Paulus capite secundo epistolæ ad Romanos: Red- Rom. 2. dit vnicuique secundum opera sua. Iustissimam enim & fidelissimam habet stateram, in qua Balsaris vitam & merita ponderauit.

¶ *Et datum est Medis & Persis.* Medi & Persæ oppugnauerunt Babylonem, & tandem expugnauerunt, & totum Babyloniorum regnum occuparunt: & tamen dicitur datum illis esse. Deus enim illud à Balsare abstulit, & ad hostes illius transtulit. In exercitu erat Darius rex Medorum, & Cyrus rex Persarum: ideo ait Daniel: Datum est Medis & Persis.

¶ *Tunc iubente rege.* Audiuit aduersus se vaticinationem rex Balsar: & nihilo minus iussit præmium solui Danieli, quod illi promiserat. Fortasse existimauit, longo post tempore ea ventura. Aut dum diuinum vatem honoraret, sperauit se veniam consecuturum. Aut eam ob causam stetit promissis, quia intellexit proprium esse regis veritatem seruare. Id intelligens rex Dauid cum Deo loquens: Ne auferas, inquit, de ore meo Psal. 118. verbum veritatis vsque quaque. Simandius rex Ægypti sepulchrum sibi fecit magnificum, in quo erant statuæ eos representantes, qui de rebus dubijs disceptabant, & in iudicijs sententias ferebāt: in quarum medio erat statua principis, cuius à collo suspensa veritas pendebat, in quam ipse oculos ad alia subclausos coniciebat, librorum cumulo circumstante. Hæ imagines præ se ferebant, iudices integros esse oportere, sed regem præcipuè, qui solam deberet intueri veritatem. Antiquitatem hanc narrat Diodo- Diodo. rus

rus Siculus libro secundo Bibliothecæ. Sed quid dicam principes? Imò oportet omnes homines esse simplices, & apertos: sed & prudentes, veritatis cultores, mendacij ac fraudis inimicos. Veteres cùm veritatem significare volebant, verbaque ab animo non discrepare, pingebant pomum Persicum cùm folio quodam adhaerente: nam per pomum illud intelligebant cor, per folium verò linguam, quæ debet esse cum corde coniuncta, ab eoque nullo modo abhorre nec dissentire. Per solem etiam veritatem significabant: & res apertam veritatem continentem, affirmabant esse luce meridiana clariores. Vnde Pythagoras monebat, neminem debere loqui faciem habentem aduersus solem, hoc est, contra veritatem. At hodie, vt verbis vtar diuini psaltis: Diminutæ sunt veritates à filiis hominum. Sed vt in libro tertio Esdræ capite quarto scriptum legimus: Veritas manet, & inualefcit in æternum. Magna est vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem & solertiam facile se per seipsam defendit. Quare est summopere diligenda. Vnde Hieronymus in epistola ad Celantiam: Tantus, inquit, in te sit veritatis amor, vt quicquid dixeris, iuratum putes. Et tametsi pro veritate in calamitates incidamus, non debemus ab ea deterreri. Nam vt ait libro Moralium decimo diuus Gregorius: Bonorū mēs quò duriora pro veritate tolerat, eò æternitatis præmia certius sperat. Ideo potest hac in re felix appellari: quod homini mendaci haud potest cōuenire. Vt ciuitas in seditione nō potest esse beata, nec in discordia dominorum do-

mus: sic homo à seipso dissidēs, qui aliud sentit, aliud loquitur: in quo os & animus discordant, nullam gustare partem tranquillitatis & huius vitæ beatitudinis poterit. Est igitur veritas dicenda & seruanda. & promissis standum: nisi dolo deceptus, aut metu coactus promiseris: aut que promisisti, perniciose esse intellexeris.

¶ *Qui haberet potestatem tertius in regno.* Potest verti ex Chaldæo: Quod futurus esset dominus tertius in regno. Particula, suo, non est in Chaldæo: nec in biblijs Latinis correctioribus.

¶ *Eadē nocte interfectus est Balsasar rex.*

Ionas nuntiauit euerfionem Niniuitis: qui pœnitentia Deum placarunt: & incolumes euaserunt. Balsasar autem noluit pœnitentiam agere: & eadem nocte fuit interfectus. Si ad verum Deum toto animo confugisset, consequeretur salutem: si nō corporis, certè animi. Ipse Deus ait apud Zachariam primo: Conuertimini ad me: & ego conuertar ad vos. Et apud Ieremiam tertio: Conuertimini filij reuertentes: & sanabo auersiones vestras. Et apud Malachiam tertio: Reuertimini ad me: & reuertar ad vos. Id est quod aiebat Iannes Baptista apud Matthæum tertio: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnū cœlorum. Ac si diceret: Cōuertimini per pœnitentiam ad Christum: & ipse qui est regnū cœlorū, suscipiet vos. Appropinquauit dixit de præterito, vt eius quod diceret, certitudinē significaret. Nōnulli codices habent, appropinquabit. Ex Greco potest transferri: In propinquo est regnum cœlorum. Esse autem Christū regnum cœlorum indicat ipse, cùm ait apud Matthæum. 13. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro.

Q Est enim

Est enim Christus cum thesauro comparatus, quia est summum bonum; in quo Colof. 2. ut ait capite secundo ad Colossenses apostolus, sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi. Hæc autem poenitentia est conuersio ad Christum cum animi dolore & contritione: iuxta id quod ipse Iocel. 2. ait apud Ioelem secundo: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu. Et scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Ita illud diuini Petri Actorum secundo intelligitur: Aet. 2. Poenitemini, & conuertimini, ut deleantur peccata vestra. Vt ad euellendam radicem plantam euellitur etiam atque scinditur terra: sic ad auferendum & delendum à corde mortiferum crimen, debemus præ displicentia cor ipsum quodammodo conterere, & infringere: ut Iocel. 2. illud in nobis expleatur: Scindite corda vestra. At rex Balsasar non scidit cor suum per poenitentiam: sed fuit illi scis- Ioseph. Saadias. fa vita simul cum regno. Iosephus Gorionides, & Saadias historici Hebræi aiunt fuisse Balsarem à quodam ex custodibus suis nocte illa per insidias interfectum: alij fuisse nocte illa expugnatam urbem: & Balsarem ad summam mundi gloriam florentem ab hostibus morte multatum. Non die mortuus est, sed nocte, quia tenebris circumfusus, æquum erat, ut in tenebris animam exhalaret.

¶ *Et Darius Medus successit in regnum.* Duces belli erant, ut diximus, Darius Medus, & Cyrus Persa. Sed hoc loco non fit mentio Cyri, quia erat iunior Dario auunculo suo: erat enim filius sororis Darij: Et quia regnum Medorum erat tunc maius regno Persarum, illustrius, & præstantius. Ideo loquens Esaias. Deus de Babylonij apud Esaiam ter-

tiodecimo: Ecce ego, inquit, suscitabo super eos Medos, qui argentum non quærant, nec aurum velint: sed sagittis paruulos interficiant. Et Ieremias Iere. 51. quinquagesimo primo. Suscitauit dominus spiritum regum Medorum: Id est unius ex regibus Medorum: nam proximè sequitur: Et contra Babylonem mens eius est, ut perdat eam: quoniam ultio domini est. Fuisse autem ciuitatem illam captam nocte illa conuiuij vaticinatus fuerat capite vigesimo primo ijs verbis Esaias: Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum. Pone mensam: contemplare in specula. Comedentes & bibentes surgite principes: arripite clypeum. Vel ut potest verti ex Hebræo: Vngite clypeum. Hoc est, regem alterum constituite. Significari autem regem per clypeum indicat liber secundus regum capite primo: ubi rex Saul appellatur clypeus fortium. Cum se Babylonij ingurgitarent in epulas, accesserunt speculatores urbis clamantes: regem ac magnates ad arma capienda mouentes. At illi ceciderunt animo: & timore debilitati corruerunt. Et adeptus est Chaldaorum regnum Darius, cui successit Cyrus, qui filios Israël restituit, & ad pristinam dignitatem reuocauit.

Observationes ex Chaldæo in caput quintum.

Balsasar rex. In Græca translatione pro Balsasar est βαλτασαρ: in Chaldæo vero בלשאצר Balsasar. Deducitur à Bal, quod est nō, & sa, à nasa, quod est ferre, & tsar, quod est angustia.

Vnde

Unde Balthasar idē est quod nō ferēs angustia. At finiseius nomini non respondit: nā oppressus calamitate infelici morte clausit suum diem. Daniel autem vocatus est Balthasar, nomine deducto à Be, quod est in, & lathas, quod est acue-re, & asar, quod est recondere. Quare idem est Balthasar, quod in acumine reconditus. Erat autem nomen cuiusdam idoli ita vocati, quia erat in columnæ, aut pyramidis fastigio collocatum: vbi à seductis hominibus colebatur. Hebraicè scribitur Balthes asar.

¶ Fecit grande conuiuium. In Græco est *ἔθετο ἡμεῖς ἄριστον μέγα*. Hoc est, fecit cœnam magnam. Sed parum refert: nam cum conuiuium illud fuerit nocte, merito vocatur cœna. Ideo Theodotio non *ἔθετο ἄριστον* hoc est computationem aut conuiuium dixit: sed *ἔθετο ἄριστον* hoc est cœnā. In Chaldæo verò est *רַבִּי לַחֶם* Hauadh Lechem Rab: fecit conuiuium magnum. Pro conuiuium est Lechem, à verbo Lacham, quod significat comedere: vt capite nono Prouerbiorū, vbi Christus ait: Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis. Vocat gentes ad mensam euangelij, vbi diuina eloquia sunt epulæ, quibus anima reficitur & sustentatur. De hac mensa ait Deus apud Ezechielē. 41. Hæc est mensa coram domino. Et apud Luc. 14. Luc. 14. in quartodecimo: Homo quidam fecit cœnam magnam: & vocauit multos. Significat etiam verbum hoc pugnare & expugnare: vt psalmo. 34. Expugna impugnantes me. Pro quo alij verunt: Comede comedentes me. Hoc est afflige affligentes me. Unde Lechem significat panem, & conuiuium: & præter

hæc fructum & quemcunq; cibum. Pro pane accipitur Deuteronomij octauo: Deut. 8. Non in solo pane viuit homo. Pro fructu accipitur Ieremia: vndecimo: apud quem scribæ & pharisæi in hunc modum aduersus Christum loquuntur: Mittamus lignum in pane eius: quæ verba ita etiam verti possunt: Corumpamus lignum in fructu eius. Hoc est, disperdamus, deleamus, & euellamus Christum, qui se arborem vocat fructuosam: qui appellatur lignum vitæ: id est arbor, cuius fructus vita est. Pro omni alimento terræ accipitur capite quadagesimo Genesis, vbi ait Iacob: Asser pinquis panis eius. Quasi dicat: Portio terræ tribus Asser erit summè fertilis & frugifera: abundabit omnibus ad splendidum victum pertinentibus. Ita hunc locum explanat Theodoretus, & post illum Caieta. At Ambrosius, Cyrillus, Hippolitus, Eucherius, Rupertus ad sensum spirituales illum traducunt, aiunt per Asser qui dicitur significat, intelligi dominum Iesum, qui propter nos egenus factus est, cum esset diues, vt ait in epistola posteriore ad Corinthios diuus Paulus, vt illius inopia nos diuites essemus. Est enim thesaurus absconditus, diuitiarum plenissimus. Per panem autem eius intelligimus sanctum eucharistiæ sacramentum, vbi ipse Christus continetur: qui de se ait capite sexto euangelij authore Ioanne: Ego sum panis viuus, qui de celo descendi. Pro omni esca accipitur vigesimo quarto Genesis: vbi narrans Moses fuisse paratū conuiuiū seruo Abrahe: Appositus est, inquit, in cōspectu eius panis. Accipi autē ibi panem pro escis indicat id, quod sequitur paulò post: Inito con-

uiuio, vefcentes pariter & bibentes má-
 ferunt ibi. Adiurans Saul populum di-
 xit: Maledictus vir, qui comederit pané
 vſque ad vefperam. Et quia Ionathas co-
 medit parum mellis, iudicatus eſt præ-
 ceptum fregiſſe. Ita narrat diuina ſcri-
 ptura capite decimoquarto libri primi
 Regum. Vbi aperte oſtenditur nomine
 panis etiam mel ſignificari. Confirma-
 tur hoc authoritate diui Lucae aientis
 capite quartodecimo, introiuiffe Ieſum
 in domum cuiuſdam principis ſabba-
 to manducare panem. Vbi aſpicias acci-
 pi panem pro eſcis conuiuij, & pro ipſo
 conuiuiuo, vt hoc Danielis loco.

Theod. ¶ *Optimatibus ſuis mille.* Theodotio pro
 mille habet χιλια'εχοις: pro quo Latina
 verſio ex Græco deſumpta habet mil-
 lenarijs. Certè χιλια'εχοις idem eſt quod
 præfectus mille viris: aut tribun⁹ militū.
 Nec hoc diſcrepat à litera Chaldaica,
 quæ pro mille habet 𐤀𐤋𐤁. Alaph: nā A-
 laph Hebraicè ſignificat ducē, dominū,
 & præfectum. At Aleph ſignificat mil-
 le: quam ſignificationem ſecutus eſt no-
 ſter interpres. Significat etiam doctri-
 nam. Vnde quod dicitur de turre Da-
 uidis, hoc eſt de eccleſia catholica ca-
 pite quarto Canticorum: Mille clypei
 pendent ex ea: poteſt etiam verti: Do-
 ctinæ clypei pendent ex ea. Nam ver-
 ba Dei ſunt ſcuta doctrinæ, iuxta il-
 lud capitis Prouerbiorum trigeſimi:
 Omnis ſermo Dei ignitus clypeus eſt
 omnibus ſperantibus in ſe. Quæ verba
 poſſunt etiam ita transferri: Omnis ſer-
 mo Dei purus eſt, & clypeus his, qui in
 illo innituntur.

Theod. ¶ *Et unusquisque ſecundum ſuam bibebat
 etatem.* Cræca tranſlatio habet: Et co-

ram mille vinum bibens. Pagninus ha-
 bet: Et coram mille vinum bibebat: ſci-
 licet rex. Poteſt etiam verti: Et è regio-
 ne ducum vinum bibebat. Erat enim
 rex ſolus in altera menſa è regione illo-
 rum magnatum: ſed in eadem aula, ex
 qua illos ad potum bibens inuitabat, ſed
 non cogebat.

¶ *Principem magorum, incantatorum, Chal-
 deorum, & aruſpicum.* Pro principe ver-
 tunt quidam antiſtitem. In Chaldaeo
 eſt 𐤂𐤁 Rab. Quod vocabulum eſt etiam
 Hebraicum, ſignificatque principem,
 præcipuum, inclytum, magnum, mul-
 tum, magnatem, propugnatorem, qui
 inter alios eminet, & illuſtribus laudi-
 bus celebratur. Eo vtitur Eſaias. 19. pro
 quo Latinus noſter interpres vertit pro-
 pugnatorem: Mittet eis ſaluatorem &
 propugnatorem. Et Ieremias Threno-
 rum primo: Quomodo ſedet ſola ci-
 uitas plena populo: Vbi pro plena eſt in
 Hebræo hoc idem vocabulum Rab. Po-
 terat verti: Quomodo ſedet ſola ciuitas
 magna populo, vel inclyta populo. Hoc
 eſt, quæ fuerat magnitudine ac frequētia
 populi illuſtris. Et Dauid pſalmo ter-
 tio: Multi inſurgunt aduerſus me: Mul-
 ti dicunt animæ meæ: non eſt ſalus ipſi
 in Deo eius. Quæ verba poſſunt etiam
 ita verti: Principes inſurgunt aduerſus
 me: magnates dicunt animæ meæ:
 non eſt ſalus huic in Deo eius. Princi-
 pes & magnates vocat Abſolonem, &
 præcipuos, qui ſequebantur eum, & ab
 ipſo Dauide defecerant. Hi pium ac iu-
 ſtum regem capite ac opibus acerrimè
 oppugnabant, eumque vidētes eiectum
 è ciuitate, aſſerebant eſſe diuino auxi-
 lio penitus deſtitutum. Principes e-
 tiam in literis diuinis vocantur apoſtoli,
 qui

Pagnin.

Eſai. 19.

Thren.

Pſal. 3.

2 Reg 15
& 16.

qui omnes nationes sancta religione im-
buerunt, & per cunctas mundi oras Chri-
sti euangelium propagarunt. Et quo-
niam hi loco patriarcharum & diuino-
rum vatum successerunt, ait diuinus
psaltes cum ecclesia loquens: Pro pa-
tribus tuis nati sunt tibi filij: Consti-
tues eos principes super omnem terram.
Hi qui in familijs eminent honore in-
ter alios, principes dicuntur: vt psal. 67.
Principes Iuda duces eorum: principes
Zabulon, principes Nephtholim. Vel
vt trāsferre possumus ex Hebræo: Opti-
mates Iuda, duces eorum: magnates Za-
bulon, inclyti Nephthali. Gentium etiā
philosophi & oratores principes vocan-
tur, vt capite secundo prioris ad Corin-
thios: Sapientiam loquimur inter per-
fectos: sapientiam verò non huius secu-
li, nec principum huius seculi, qui de-
struuntur. Ideo eos ait destrui: quia cum
corruerent fide, seque contaminarent
vitij, in aternos Inferorum ignes rele-
gabantur. Vel qui destruuntur, hoc est,
qui euanescent, quorum gloria simul
perit cum vita: aut certè sensim obs-
curatur: & ad nihilum recidit. De qui-
bus paulò post subdit: Quam nemo
principum huius seculi cognouit. Chry-
sostomus tamen per hos mundi prin-
cipes intelligit Herodem & Pilatum,
& Iudæorum magnates. Princeps pa-
cis est Christus Deus noster apud Esa-
iam nono, qui à diuo Petro in priore
sua canonica vocatur princeps pasto-
rum: & à diuo Ioanne in Apocaly-
psi princeps regum terræ. Præterea
principes sacerdotum vocabantur sa-
cerdotes illi, qui alios honore, scien-
tia, & dignitate anteibant: vt apud
Matthæum secundo: Congregans, ni-

mirum Herodes, omnes principes sa-
cerdotum, & scribas populi, sciscitaba-
tur ab eis, vbi Christus nasceretur. Et a-
pud Marcum capite secundo: Nunquā
legistis, quid fecerit Dauid, quando ne-
cessitatem habuit: & esurijt ipse, & qui
cum eo erant: quomodo introiuit in do-
mum Dei sub Abiathar principe sacer-
dotū, & panes propositionis māducauit?
Hæc historia narratur libro. 1. Regum
capite. 21. At sacerdos ille vocabatur A-
chimelech, vt ibi ostenditur. Sed nulla
est inter hos duos locos discrepantia:
nam sacerdos ille erat binomius: ap-
pellabatur enim Abiathar & Achime-
lech: quemadmodum multi alij, qui erāt
duobus signati nominibus: vt cōstat ex
infinite diuinarum literarum locis. Vel
Achimelech erat sacerdos, Abiathar
autem princeps sacerdotum. Et quia ca-
pite vigesimo secundo libri primi Re-
gum dicitur Abiathar sacerdos filius es-
se Achimelech, qui Abiathar interfecit
alijs sacerdotibus fugit, & euasit, existi-
mo eos ambos fuisse principes sacerdo-
tū, hoc est primarios inter illos, cum Da-
uid panes propositionis comedit. Vt au-
tē hoc innueretur, dictum fuit primo
Regum, euenisse illud sub Achimelech
sacerdote: & secundo Marci, sub Abia-
thar. Sed quia libro primo Regum dici-
tur: Achimelech sacerdos, apud Marcū
autem Abiathar princeps sacerdotum,
possumus illos duos locos conciliare, si
dicamus vnum loqui de sacerdotio, al-
terum de principe sacerdotum. Aspicias
igitur principem variè accipi in diuina
scriptura: hoc autem Danielis loco prin-
cipem magorum eum esse, qui inter eos
principatum tenebat: & celebriore no-
minis amplitudine celebrabatur.

¶ *Gloriam & honorē.* Pro gloria in Greco est τιμὴν, hoc est honorem: pro quo alij habent decus. Sed in idem recidunt. In Chaldaeo est נִקְרָא Vicara, hoc est, & gloriam, siue & pretium. Deducitur à verbo קָרָא, quod significat honorare, & in pretio esse. Psalmo quadragesimo octauo pro vocabulo hoc Iecar transtulerunt Septuaginta interpretes pretium: quos sequitur interpres noster ita habens: Frater non redimit, redimet homo: non dabit Deo placationem suam: & pretium redemptionis animæ suæ. Vbi per fratrem intelligitur dominus noster Iesus Christus, iuxta id quod de eo ait capite secundo ad Hebræos diuus Paulus: Non confunditur fratres vocare eos, dicens: Nuntiabo nomē tuum fratribus meis. Fratres vocat Christianos, vtpote filios Dei, cohæredes autem suos. Vnde Rom. 8. idem apostolus in epistola ad Romanos capite octauo: Vt sit ipse, inquit, primogenit⁹ inter multos fratres. Et ipse Christus capite vigesimo euangelij Ioannis ait Mariæ Magdalenæ: Vade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum. Est igitur sensus illius loci psalmographi. Impij qui nolunt flagitijs nuntium remittere, non sunt liberandi ab aliquo homine: nam si Christus eos non redemit, quis eos poterit redimere? Nemo dabit Deo quicquam, quo eum placet, vt impium eripiat, nec pretium pro redemptione animæ eius. Hanc existimo esse veram ac germanam huius loci intelligentiam. Possunt nihilominus verba hæc in hunc etiam modum ex Hebræo trāfferri: Fratrem non redimendo redimet homo: nec dabit quicquam pro placatione eius, quia pretiosa est redem-

ptio animæ ipsius. Ac si dicat: Nemo existimet vi ac magnitudine diuitiarum sibi, aut suis vitæ perpetuitatem comparaturum esse: nam ita pretiosa est redemptio vitæ, vt nullo modo possit quis mortem euitare.

¶ *Deum qui habet flatum tuum in manu sua non glorificasti.* Pro, flatum tuum, est in Chaldaeo: נִשְׁמַתִּי Nixmethac. Vocabulum Hebraicum est נֶשְׁמַתִּי Naxam, quod significat spiritum: vt psalmo. 149. Omnis spiritus laudet dominum. Significat halitum: vt tertij Regum capite decimosextimo: Erat langor fortissimus, ita vt non remaneret in eo halitus. Significat animam: vt Genesis secundo: Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Hoc est halitu suo dedit illi animam, & spiritum. Aiunt viri docti spiritum esse mentem, qua homo intelligit: animam autem esse, qua viuit. Anima rationis particeps, est anima & spiritus. Dicitur anima secundum quod est sibi commune, & alijs animalibus, quod est vitam corpori dare: & spiritus dicitur, secundum quod est proprium sibi, non autem alijs animantibus, quod scilicet habeat virtutem intellectuam immaterialem. Hæc ex diuo Thoma in prima parte, quæstione. 97. articulo. 3. Idem licet verbis alijs, ait in libro de spiritu & anima diuus Augustinus. Pro inspirauit, vertūt nōnulli, insufflauit. Quo verbo, vt Theodorus, & Diodorus aiūt, nō significauit Moses animæ esse ex inuisibili Dei essentia, sed diuini opificij facilitatem, fuisseque animam à Deo creatam, hominique infusam. Et quia anima aliquando accipitur in sacra scriptura pro corpore animato: ideo postquam

quàm dixit: Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ: adiecit: Et factus est homo in animam viuentem. Vbi anima viuens aliud ibi non est, quàm persona cõposita ex anima & corpore iuxta idiotismum sacræ scripturæ. Nam capite *Gene. 32.* Genesis duodecimo scriptum est: Tullit Abram uxorem suam, & Loth filium fratris sui, vniuersamque substantiam, quam possederant, & animas, quas fecerant in Haran: & egressi sunt, vt irent in terram Chanaan. Vbi per animas factas in Haran, homines in terra illa geniti ex familia Abraham intelliguntur. Ita illud euangelij intelligitur *Ioan. 12.* Ioannes duodecimo: Qui amat animam suam, perdet eam. Hoc est, qui seipsum proprio amore prosequitur, conflat in se exitium sempiternum. Accipi autem animas pro hominibus *Gen. 46.* indicat scriptura capite. 46. Genesis, vbi hæc sunt verba: Cunctæque animæ quæ ingressæ sunt cum Iacob in Aegyptum, & egressæ sunt de femore illius, absque vxoribus filiorum eius, sexaginta sex. Filij autem Ioseph qui nati sunt ei in terra Aegypti animæ duæ. Omnes animæ domus Iacob quæ ingressæ sunt in Aegyptum, fuere septuaginta. Vbi perspicuum est animas sumi pro hominibus: vt rectè obseruauit Augustinus in quæstionibus in Genesim: & Gregorius. 2. *Moralium.* Sed quoniam in hunc incidimus locum, qui est difficilissimus, vtile ducimus, illum explanare. Si homines qui in Aegyptum ingressi sunt cū Iacob ab eo originem ducentes, fuerunt sexaginta sex, & in Aegypto erant duo filij Ioseph, nēpe Manassēs & Ephraim, quomodo ait hîc scriptura, fuisse omnes septuaginta? Nā si ad sexaginta sex addas

duos, fiunt sexaginta octo, non autē septuaginta. Respondendum est, nec Iacob nec Ioseph includi in numero illo sexaginta sex, nec duos filios Ioseph. Nā scriptura ait fuisse sexaginta sex eos, qui egressi sunt de femore Iacob: vnde inter illos nō cõtinetur ipse Iacob: sed qui ex eo geniti sunt: nec Ioseph: quia scriptura loquitur de his, qui ingressi sūt cū Iacob in Aegyptum: at Ioseph nō ingressus est cū eo, iam enim ibi erat. Cū autē præter sexaginta sex fuerint quatuor, nimirum Iacob & Ioseph, & duo filij eius, aperte concluditur, eos fuisse septuaginta. Idem asserit diuina scriptura non solum hoc Genesis loco, sed etiam capite primo Exodi: & decimo Deuteronomij. Sed insurgit magna & difficilis dubitatio: nam diuus Lucas capite septimo Actorum apostolicorum inducit diuum Stephanum plenū Spiritu Sãcto asserentem, fuisse septuaginta quinque animas, dicens: Mittens autem Ioseph accersiuit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque. Et septuaginta interpretes capite. 46. Genesis, & capite primo Exodi habent, septuaginta quinque animas ingressas fuisse in Aegyptum. Ac vbi communis nostra versio habet: Filij autē Ioseph qui nati sunt ei in Aegypto, animæ duæ: habent illi: anime nouem. In numero sexaginta sex concordant Septuaginta cum Hebræo, & cum paraphrasi Chaldaica, quæ in omnibus his locis non discrepat ab Hebraica veritate: at postea magna videtur esse discrepantia. Sed si veritatis seriem perpendamus, inueniemus, nullam esse in his locis discordiam, nullam dissensionem. Nam veritas He-

braica numerat duos filios Ioseph : septuaginta autem interpretes præter illos duos numerant septem filios illorū, nepotes Ioseph: eam ob causam aiunt, filios Ioseph fuisse nouem, moræ scripturæ, quæ solet etiam nepotes filios appellare. Si autem sexaginta sex hominibus addas nouē, fuit septuaginta quinque. Et tot fuerunt in Ægypto, præter Iacob & Ioseph, qui fuerunt præcipua capita, illiusque ingressionis principes: vnus, à quo omnes genus duxerunt, alter propter quē in Ægypto habitauerunt. Itaque veritas Hebraica præter sexaginta sex numerat Iacob & Ioseph, & duos filios eius, eamque ob causam concludit fuisse animas septuaginta. Veritas autem Græca præter sexaginta sex numerat nouē filios Ioseph: ideo concludit fuisse animas septuaginta quinque, præter duos præcipuos duces Iacob & Ioseph. Filij autem filiorum Ioseph per prolepsim nominantur. Diuus autem Stephanus septuaginta interpretes sequitur in oratione, quam habuit ad populum: quam diuus Lucas literis mandauit Actorum septimo. Cū enim scripserit Græcæ acta apostolorū, quæ ad Gentes emisit, eam secutus est scripturam, quæ iam fuerat Græcis diuulgata, Græcōque scripta sermone: cuius historia erat trita oratione celebrata, explanata in concionibus, commemorata in iudicijs, & multis cognita & perspecta. Aspicias igitur non esse inter editionem Græcam & Hebræam aientia & negantia, sed summam concordiam, & admirabilem consensum: quem tibi pro viribus explanauit. De re hac poteris videre Hieronymū in quæstionibus in Genesim, Augustinum libro primo quæstionum in Genesim, Al-

Hieron.
August.
Al. l. i. us

binum in eundem locum, Eucherium Eucher. in quæstionibus in Deuteronomium.

¶ Argumentum capituli sexti.

Vm Daniel sapientia, probitate, atque omni genere laudis vnus inter omnes emineret,

fuit à rege Dario super magistratus princeps constitutus. Cū autem eius res gesta ceterorum laudibus obscuritatem attulissent, decreuerunt gubernatores, qui primos ordines ducebant, et in ad exitium vocare, omnisque memoria clarissimum lumen extinguere. Quare inuidia concitati edictum aduersus illum excoGITARUNT, et inquam, tanquam edicti regis violatorem, lætæque maiestatis reum in summum capitis discrimen vocauerunt. Coniicitur iussu regis in lacum leonum ab illis dilaniandus, vnde mirabiliter eripitur: & illi cuncti eius accusatores à leonibus dilacerantur. Quo admiratus rex Darius verū extulit laudibus, sanxitque edicto, vt omnes colerent illum, cuius regnum esset æternum, quod nulla potest vetustas consumere, nulla potestas euertere, nulla temporum varietas tabefactare.

¶ Caput sextum.

PLacuit Dario, et constituit super regnum satrapas centum viginti, vt essent in toto regno suo. Et super eos principes tres, ex quibus Daniel vnus erat: vt satrapæ illis redderent rationem: et rex non sustineret molestiam. Igitur Daniel superabat omnes principes et satrapas: quia spiritus Dei amplior

Ioseph

amplior erat in illo. Porro rex cogitabat constituere eum super omne regnum. Vnde principes & satrapa querebant occasionem, ut inuenirent Danieli ex latere regni: nullamq; causam & suspicionem inuenire potuerunt, eo quod fidelis esset, & omnis culpa & suspicio non inueniretur in eo. Dixerunt ergo viri illi: non inueniemus Danieli huic aliquam occasionem, nisi forte in lege Dei sui. Tunc principes & satrapa surrepserunt regi, & sic locuti sunt ei. Dari rex in aeternum vive: consilium inierunt omnes principes regni tui, magistratus & satrapa, senatores & iudices, ut decretum imperatorium exeat, & edictum, ut omnis qui petierit aliquam petitionem a quocunque Deo, & homine usque ad triginta dies, nisi a te rex, mittatur in lacum leonum. Nunc itaque rex confirma sententiam, & scribe decretum, ut non immutetur, quod statutum est a Medis & Persis: nec praeuaricari cuiquam liceat. Porro rex Darius proposuit edictum, & statuit. Quod cum Daniel comperisset, id est constitutam legem, ingressus est domum suam: & fenestras apertis in caenaculo suo contra Ierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua: & adorabat, confitebaturq; coram Deo suo, sicut & ante facere consueuerat.

Explicatio.

Placuit Dario. Hic non fuit Darius ille, quem Alexander magnus vicit, & profligauit: sed auunculus Cyri: cuius superiore capite meminimus. Credibile est fuisse huic Dario relatam visionem manus in pariete scribentis, & Danielis interpretationem, & sapientiam, & virtutis praestantiam: eamque ob causam eum secum honorifice duxisse in Mediam, unumque ex tribus principibus regni sui constituisse. Flavius Iosephus li-

bro decimo antiquitatum in hunc ait modum: Darius Astyagis filius, qui Babyloniorum principatum destruxit cum Cyro cognato suo, annum agebat sexagesimum secundum, cum Babylon fuit inuasa: qui tamen alio nomine vocatur a Graecis, quiue Daniele prophetam sumens ad se in Mediam duxit, & omni honore celebrauit. Erat enim vnus inter tres principes, &c. Haecenus ille. Probabile est ab ipse Darium relicto Cyro in Chaldaea.

¶ Constituit super regnum satrapas centum viginti. Satrapae sunt praefecti prouincijs, quibus rex curam regni demandauit. Ut humanum corpus distribuitur in membra: sic regia potestas debet diuidi inter praesides, & cum viris sapientibus qui rempublicam prudenter ac iuste gubernent, communicari. Solent prudentes reges, principes, & pontifices multa inferioribus committere, ut possint ipsi altioribus praesidere. Ita fecit Moyses consilio Iethri: ut ipse capite decimo octauo Exodi testatur. Ad quod alludens ait in hunc modum capite primo Deuteronomij: Tuli de tribubus vestris viros sapientes & nobiles: & constitui eos principes, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui docerent vos singula. Apostoli, ut narrat Actuum sexto diuus Lucas, dixerunt: Non est aequum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Considerate ergo fratres viros ex vobis boni testimonij septem, plenos Spiritu Sancto, & sapientia, quos constituamus super hoc opus. Sed attende, iuxta Mosis & apostolorum sententiam debere praesides sapientia praestare. Pontifex enim sine sapientia est sicut sine luce: avis absque pluma: gubernator na-

uis sine gubernaculo. Vnde capite sex-
 Sap. 6. to libri Sapientiæ scriptum legimus: O
 reges populi diligite sapientiam. Et pau-
 lō post: Rex sapiens populi stabilimen-
 Esai. 32. tum est. Et Esaias. 32. Non vocabitur, in-
 quit, ultra is, qui insipiens est, princeps.
 Jerem. 3. Et Deus apud Ieremiam tertio: Dabo
 vobis pastores iuxta cor meum, & pas-
 Plato. cent vos scientia & doctrina. Plato eas
 respublicas felices esse ait, ubi aut philo-
 sopher regnant, aut reges philosophantur.
 Eam ob causam dignitates & munera
 Varro. publica appellantur magistratus autho-
 re Marco Varrone: quia qui præsumt a-
 lijs, debent esse magistri: quod perfecte
 fieri non potest, nisi sint sapientia ex-
 culti, & in studijs doctrinæ versati.
 ¶ *Et super eos principes tres.* Super cen-
 tum viginti præfectos constituit rex tres
 præfides primarios, qui gubernacula to-
 tius regni tenerent, ceterosque princi-
 patu superarent. His reddebant alij ra-
 tionem, ne rex afficeretur angore: & a-
 cerba negotiorum multitudo veterem
 illianimi curam molestiamque renoua-
 ret. Non quod rex otiosus esset, iners, &
 operè solutus: sed ut rebus arduis, excel-
 sis, & difficilibus operam daret. Non e-
 nim decet principem vitâ otiosam sine
 labore, & solitudine traducere: nam ut
 Esai. 32. Esaias trigesimo secundo ait: Princeps ea
 quæ sunt digna principe cogitabit: &
 ipse super diues stabit. Et apostolus ca-
 Rom. 12. pite duodecimo ad Romanos: qui præ-
 est, in solitudine. Et tertio prioris ad
 1. Tim. 3. Timotheum: Si quis episcopatum desi-
 derat, bonum opus desiderat. Explicans
 August. Augustinus locum hunc libro decimo-
 nono de civitate Dei, ait ita: Apostolus
 exponere voluit, quid sit episcopatus,
 quia nomen operis est, non honoris. Et

Hieronymus in eandem epistolâ: Opus, Hieron.
 inquit, naturæ, non dignitatem: laborè,
 non delicias. Hoc acquirit pontifex &
 princeps. Id quodammodo intelligens
 Vergilius dixit esse Achatem indiuul- Vergil.
 sum Aneæ comitem: dicitur autem A-
 chates ἀπό τοῦ ἀρχεος, hoc est cura, que
 debet perpetuò reges comitari. Infe-
 lices illi principes, qui in otio & desidia
 languent, & hebescunt.

¶ *Quia spiritus Dei amplior erat in illo.*
 Id est, quia maior gratia erat ei à Deo
 tributa ad gubernandum, & ad ea, quæ
 agenda erant, intelligendum, quàm alijs.
 Alijs dabat Deus spiritum ad regendum,
 sed ei multo maiorem. Vnde Theodo- Theod.
 retus: Discimus, inquit, ex hoc loco, ijs
 quibus ad vitam civium instituendam
 magistratus mandantur, etiam si fuerint
 pietatis expertes, quoddam tamen sapi-
 tiæ munus ad subiectum sibi populum
 gubernandum diuinitus concedi. Acci-
 pitur hoc loco spiritus Dei pro virtute
 & gratia gubernandi. Vel ut Polychro- Polych.
 nius ait pro intelligentia. Aut ut ait Theo- Theod.
 doretus pro munere sapientiæ. Nec so-
 lum spiritu hoc, sed virtutibus morali-
 bus Daniel præfides alios anteibat. Ut
 in opalo gemma admirabili multarum
 gemmarum dotes inveniuntur, nempe
 carbunculi tenuior ignis, ut verbis utar
 Plinij libro. 37. amethysti fulgens purpu- Plinius.
 ra, smaragdi virens mare: cunctaq; hæc
 pariter incredibili mistura lucentia: sic
 in Daniele multorum scientiæ & virtu-
 tes eminebant.

¶ *Porro rex cogitabat constituere eum su-
 per omne regnum.* Ut esset apud Medos,
 quemadmodum fuerat Ioseph apud Ægy-
 ptios: cui dixit rex Pharaon: Ad tui oris
 imperium cunctus populus obediet: vno
 tantum

tantum regni solio te precedam.

¶ *Vnde principes et satrapæ.* Quibus rex præficere Danielem volebat. Duo principes, & ceterum viginti satrapæ, aut plerique eorum aduersus ipsum Danielem conspirauerunt, & de illius pernicie cogitarunt.

¶ *Querebant occasionem, ut inuenirent, Danieli ex latere regni.* Hoc est, querebant occasionem, ut inuenirent aliquod crimen apud Danielem, quod eum eijcerent à latere regis, & ab eius familiaritate separarent. Poteris totam hanc orationem ita vertere: Querebant inuenire occasionem, qua Danielem ex latere regis dimouerent. Quidam per latus regis intelligunt reginam, quod ad latus regis recumbat. Ac præfectos illos aiunt, voluisse Danielem suspecti cum regina concubitus reum apud Dariam facere. Vel ex latere regni: hoc est ex parte regni: inuestigabant enim, possent ne aliquod aduersus Danielem crimine ex parte regni, seu in negotijs regni inuenire. Sed nullum inuenerunt.

¶ *Eo quod fidelis esset.* Hoc est, fidelitate præditus erga regem. Vel fide formata in Deum munitus. Est autem fides, ut apostolus ait vñdecimo ad Hebræos, sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Vnde in eadem epistola capite tertio: Participes, inquit, Christi effecti sumus: si tamē initium substantiæ eius vsque ad finem firmum retineamus. Id est, si fidē Christi firmam semper habuerimus. Fides enim principium est substantiæ spiritualis, per quam spiritualiter subsistimus & viuimus. Et rectē initium dicitur, quia sicut per animæ infusionē primū corporaliter, & in esse naturæ, ut ita dicā,

incipimus subsistere: sic per fidei infusionem subsistere spiritualiter & in esse gratiæ inchoamus: sine qua fide, ut capit. 11. eiusdem epistolæ ait diuus Paulus, impossibile est placere Deo. Ut vas sine fundo perdit aquam: sic homo sine fide amittit bona opera, quo ad meritū æternæ vitæ. Quemadmodum numus non valet sine sculptura principis: ita nec bonum opus sine fide.

¶ *Nisi forte in lege Dei sui.* Intelligebat nihil esse, quod Danielem à diuinæ legis obseruantia deterreret. Ideo decreuerunt suadere regi, ut aliquid sanciret, quod non posset absque transgressione legis Dei seruari: ut ita ostenderent Danielem regis edicto non obedire: quam ob causam eum ad exitium vocarent.

¶ *Tunc principes et satrapæ surripuerunt regi.* Codices correcti habent: surrepserunt: à verbo surrepo, quod significat sensum ingredi, seque latenter insinuare. Quidam vertunt: Aggressi sunt insidiosè regem. Potest verti: Conuenerunt coram rege. Vel congregati sunt apud regem. Concordia impiorum nocet sæpenumero viris pijs, ut hoc loco, & multis alijs videre licet. Eam ob causam est aliquando utilis eorum discordia, ut viri insignes pietate possint incolumes euadere. Ut canes venatici insectantes & exagitantés leporem, eum arripiunt, & dilaniant: at si secum contendant & pugnent, fugit ille: sic improbi homines qui scelere pascuntur, conspirantes aduersus virum aliquem virtutibus præditum, eum affligunt, & acerbis calamitatibus opprimunt: sed orto inter eos dissidio, habet ille locum euadendi. Est quippe concordia salutaris & grata Deo: nā ut diuus ait Paulus capite quartodecimo

Hebr. 11.

Similia.

Similitudo.

1. Cor. 14.

prio-

prioris ad Corinthios: Non est dissensionis Deus, sed pacis. Sed quando pax est inter impios contra pios coniuratio, pestilens est, atque Deo inimica. Quem admodum scorpio mortiferum cōtinet venenum, aconitum non minus mortiferum, tamen datum hoc in potione aduersus scorpionum ictus, est promptum ac salutare remedium, quia dum venenum cum veneno pugnat & decertat, seruatur hōmo: sic pestilentium ciuium discordia salutem aliquando fert viris iustis pietatem colentibus. Contra verò eorum consensio & conspiratio perniciofa est, quæ ut hoc loco vides, exitum Danieli parabat.

¶ *Dari rex in æternum viue.* De hoc schemate differuimus capite secundo.

¶ *Consilium inierunt.* Nimirum ad gloriam tuam amplificandam. Vafri ac calidi homines simulationis artificio periti, regem deceperunt, malum ei nomine boni suadentes. Specie honoris regis malitiam suam tegebant, iustoque Danieli perniciem molebantur. Simile editum inuenies capite tertio & quarto & sextodecimo libri Esther.

¶ *Mittatur in lacum leonum.* Proijciatur in foueam, vbi leones retinentur & feruantur, vt statim dilanietur. Crudelis lex profectò, impia, & iniusta. Lex debet esse igne amoris conflata & constituta: nō alicuius perniciem respiciens, sed communem utilitatem. Id indicare volens Moses capite 33. Deuteronomij: De minus, inquit, apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia: in dextera eius ignea lex: dilexit populos. Hæc lex erat euangelium, amore plenissimum: lex charitatis, quam Deus tulit, igne amoris maxime ardentem, & incendio

pietatis flagrantem. Ideo ignea erat: & in dextera, qua beneuolentia ostenditur, portabatur. Eam ob causam additur: Dilexit populos. Apparuit autem Deus nō in valle sterili, sed in monte frugifero: id enim significat Pharan, authore diuo Hieronymo, hoc est in ecclesia. Antea ostendebat Deus amorem populo Israëlitico: at postea omnibus populis. Nam vt verbis vtar diui Ioannis capite tertio: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suū vnigenitum daret. Ignis huius legis amor erat, igne illo significatus, quo rubus ardebat, & non comburebatur, vbi Deus apparuit Mosi, qui erat ei legem laturus. Hic est ignis, qui cecidit in holocaustum Elæ, illudque deuorauit. Hic etiam in mundi exordio cecidit in sacrificium Abel iusti: ita enim ait Moses capite quarto Genesis. Respexit de mirus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain autem, & ad munera eius non respexit. Iratusque est Cain vehementer. Aut ipsam Cain intellexisse fuisse fratris sui oblationem gratam Deo, quod ipse Deus igne de cœlo misso eam in cinerem cōuertisset. Huic sententiæ fauet translatio Theodotionis ita habens: Inflammati dominus super Abel, & super sacrificiū eius: super Cain verò, & super sacrificiū eius non inflammati. Hoc igne erant animalia Ezechielis incensa: de quibus ipse ait capite primo: Erat aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium. Eo inflammati duo illi discipuli, quibus apparuit Christus Deus noster euntibus in castellum Emaus, dicebant, vt ait capite vltimo diuus Lucas: Nonne cornustum ardens erat, dū loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas? Hic incēdit discipulos Christi in die pentecostes: de quo

Similitudo.

Esther 3. & 4. & 10.

Deut 33.

Augu.

Luc 24.

Hieron.

Ioan. 3.

Exod. 3.

3. Reg. 18.

Gene. 4.

Theod.

Ezech. 1.

Luc 24.

quo

Act. 2. quo ait ita in Actis diuus Lucas capite. 2.
 Et apparuerūt illis dispertitę linguę tā-
 quam ignis. De eo Christus capite duo
 Luc. 12. decimo apud Lucam: Ignem, inquit, ve-
 ni mittere in terram, & quid volo, nisi vt
 accendatur? Aspicias igitur nomine ignis
 amorem significari: eamque ob causam
 diuinam legem igneam esse: quoniā do-
 mini nostri Iesu Christi euangelium est
 sancto amore refertum, & ardente pie-
 tatis studio inflammatū. Ipse enim Chri-
 stus qui in eo amorem docet, ob amorē
 venit in mundum, amore inflammatus
 mortem sustinuit. Et ipse est amor, iuxta
 id quod ait capite quarto epistolę suę
 primę diuus Ioannes: Deus charitas est,
 & qui manet in charitate, in Deo ma-
 net. Ac ipse ait apud eundem Ioannem
 Ioan. 13. capite tertio decimo euangelij: Mandatū
 nouum do vobis: vt diligatis inuicem,
 Ioan. 15. sicut dilexi vos. Et capite quintodecimo:
 Hoc est præceptum meum, vt diligatis
 inuicem. Præceptum ait, non consilium:
 & suū vocat, non alienum. Eius est, quia
 ipse illud docuit, prædicauit, seruauit,
 prædicandum præcepit, & pro eo mor-
 tuus est. Lege sanctum Dei euāgelium,
 videbis eius verba ardente charitate fla-
 grantia: quorum fundamentū est amor,
 quorum obseruantia est amor: quoniam
 nō possunt sine amore seruari. Ideo Pau-
 lus in epistola ad Romanos numeratis
 Rom. 13. diuinis præceptis addit: Si quod est aliud
 mandatum: in hoc verbo instauratur: Di-
 liges proximum tuum, sicut te ipsum.
 Origen. Origenes nobiscum legit: In hoc verbo
 Ambro. instauratur: Ambrosius, consummatur:
 August. Augustinus, recapitulatur. Verbum Grę-
 cum ἀνακεφαλαιῶσαι, significat sum-
 matim colligere, & in summam redige-
 re, seu in caput reuocare. Voluit aposto-

lus dicere, omnia Dei præcepta redigi
 ad præceptum amoris, in quo omnia cō-
 prehendantur. Ideo subdit: Plenitudo er Rom. 13.
 go legis est dilectio. Et quoniam leges
 humanę debent ad diuinam respicere, à
 qua sunt deriuandę, & ad cuius autho-
 rem sunt dirigendę, opus est vt sint in
 amore fundatę & constitutę. Quare à
 viris pietate & charitate & sapientia præ-
 stantibus debēt ferri & promulgari. Est
 enim lex ratio sapientis, iuris & iniurię
 regula, ad illam antiquissimam, & rerū
 omnium principem expressa naturam,
 quę supplicio improbos afficiat, bonos
 tueatur. Hęc autem lex qua rex Darius
 consilio magnatum seductus sanxit, vt
 nemo à Deo nec salutem, nec gratiam,
 nec fauorem, nec bonum denique vllum
 peteret, nisi à seipso, ab omni ratione ab-
 horrebat, à diuina lege discrepabat, & in
 exitium iusti Danielis ferebatur. Hinc
 discant reges & principes non esse facile
 consiliarijs credendum, ijs præsertim, qui
 odio & inuidia concitati perniciem alijs
 machinantur. Sunt enim nonnulli, qui
 nomine regię vtilitatis & glorię suadēt
 constitui decreta, quibus eos quos profe-
 quuntur odio, ad acerbam calamitatem,
 tristeque exitium vocent.

¶ *Nunc itaq; rex confirma sententiam.* Hoc
 est, confirma edictum: iube vt referatur
 in tabulas tui nominis signo firmatum,
 & publicè promulgetur: ita nanque tuę
 glorię, & nominis tui amplitudini & ce-
 lebritati conducit.

¶ *A Medis & Persis.* Hinc colligit Hie-
 ronymus vnum regnum fuisse sub Da-
 rio & Cyro Medorum & Persarū. Sed
 quo tempore id euenit, existimant non-
 nulli Darium in Media, Cyrum autem
 in Chaldęa extitisse.

¶ Porro

¶ *Porro rex Darius proposuit edictum.*
 Hoc est, edictum diplomate confirma-
 uit. Intolerabilis profectò vanitas, vo-
 luisse regem, ut ab illo tanquam à Deo
 omnia peterentur. Ut magnæ statuæ fo-
 ris insignes, Herculem, aut Iulium Cæ-
 sarem, aut viros alios illustri laude cele-
 bratos repræsentant, cum intus sint va-
 cuæ & inanes, aut plenæ sordibus: sic nō-
 nulli principes purpura, auro, gemmis
 & satellitibus regiam gerunt personam,
 cum sint intus vani & futiles, aut turpi-
 bus affectionibus repleti. Huiusmodi
 fuit Darius, cum decretum illud impiū
 confirmavit: & Nabuchodonosor in sta-
 tuæ erectione, & alij, quos literæ diuinæ
 & humanæ memoriæ prodiderunt.

¶ *Ingressus est domum suam.* Ut scilicet
 Deum occultè oraret: iuxta id quod po-
 stea Christus docuit apud Matthæum
 sexto: Cum oraueris, intra in cubiculū
 tuum: & clauso ostio ora patrem tuum
 in abscondito. Præterea nolebat insidijs
 inimicorum patere, ne videretur ten-
 tare Deum, si se mortis periculo ex-
 poneret sine causa. Scriptum est enim ca-
 pite sexto Deuteronomij: Non tentabis
 dominum Deum tuum. Quem locum
 Christus Deus noster apud Matthæum
 & Lucam citauit. Ascendens Daniel in
 cœnaculum pius ad dominum obsecra-
 tiones emittebat. Non in loco imo, sed
 excelso preces fundebat ad Deum, quæ
 summè venerabatur. Rex David audita
 cæde filij sui Absolom ascendit in cœ-
 naculum portæ, & fleuit. Elias tulit filiū
 hospitiæ mortuum, & portauit in cœna-
 culum, vbi ipse manebat: & ibi eius pre-
 cibus mortuus redijt ad vitam. Christus
 in cœnaculo comedit pascha cum disci-
 pulis suis. Ac super eos descendit Spiri-

tus Sanctus in cœnaculo, ut ait in Actis ^{Act. 1.}
 apostolorum diuus Lucas. In cœnaculo ^{& 2.}
 igitur positus Daniel ter in die flectebat
 genua sua Deum orans, clauso ostio, sed
 apertis fenestris versus Hierosolymam
 respicientibus: ut oculos ad templū do-
 mini dirigeret, quod absens apud Me-
 dos & Persas exul contemplantur. Eie-
 ctus à patria inter inimicos constitutus
 ad sanctum Dei templum Hierosoly-
 mæ constructum respiciebat, ad eas oras
 ferens oculos, quò eos ducebat amor.
 Nos humanis occupationibus implica-
 ti, mundi negotijs irretiti, & in Babylo-
 nica captiuitate constituti, ex hac confu-
 sione ad cœlestem Hierosolymam res-
 piciamus, ad visionem pacis, ad templū
 gloriæ sempiternæ, ad domicilium mē-
 tium beatarum oculos animi conijcia-
 mus, eosque à rebus terrenis & caducis
 aliquando seuocemus. Magni nanq; ani-
 mi est cogitationem à consuetudine ab-
 ducere, & mentem à sensibus ad intelli-
 gentiam reuocare. Meminerat Daniel
 verborum Salomonis, quæ sunt capiti
 octauo libri tertij Regum mandata, & ^{3. Reg. 8.}
 sexto Paralipomenon secundi: quibus ^{2. Par. 6.}
 Deum obsecrauit, ut preces eorum qui
 à Hierosolyma exularent, audiret, si se
 ad templum illud couerterent. Ideo ver-
 sus Hierosolymam fundebat preces tri-
 bus temporibus in die: hoc est mane, me-
 ridie, & vespere: iuxta illud psalmogra-
 phi: Vespere, & mane, & meridie narra-
 bo & enuntiabo: & exaudiet vocē meā. ^{Psal. 54.}
 Diuus Hieronymus hoc loco ita ait: ^{Hieron.}
 Tria tempora quibus Deo flectēda sunt
 genua, tertiam horam, & sextam, & no-
 nā ecclesiastica traditio intelligit. Huic ^{Comeft.}
 sententiæ fauet ecclesiastica historia, cum
 ita ait: Tribus horis orabant Iudæi in
 die,

die, tertia sexta & nona: tertia, quia tunc
 Exod. 20 datus est eis decalogus legis in monte Si-
 nai: & eadem hora orat ecclesia, quia
 Act. 2. tunc datus est Spiritus Sanctus aposto-
 lis. Sexta orabant Iudæi, quia tunc ere-
 Num. 21. ctus est serpens æneus in deserto: eadē
 Matt. 27 orat ecclesia, quia tunc Christus suspen-
 sus est ligno. Nona orabant Iudæi, quia
 Exod. 27 tunc petra dedit aquas in Cades: eadem
 Ioh. 19. orat ecclesia, quia tunc de Christo ha-
 sta percussio exiuit sanguis & aqua. Sed
 non solum his tribus temporibus, sed se-
 pties singulis diebus orat ecclesia catho-
 lica septem horis canonicis, iuxta illud
 Psal. 118. psalmographi: Septies in die laudem di-
 xi tibi. Hoc fuit adumbratum capite. 6.
 Iosue 6. libri Iosue, cum corruit Iericho, quan-
 do sacerdotes septem buccinis circun-
 ierunt septies clangorem emittentes: tu-
 bis enim horarum canonicarum dæmo-
 nis machinæ euertuntur. De horis ca-
 nonicis vide Hieronymum in epistola
 Hieron. ad Demitriadem, & in epitaphio diuæ
 Cypria. Paulæ: Cyprianum in expositione ora-
 Basilii. tionis dominicæ: Basilium de institutio-
 Chryso. ne vitæ religiosorum: Chrysostomum
 homilia quinquagesima nona: Conciliū
 Agathense, & Laodicense: & nostra hac
 Ecius. memoria Ioannem Eccium in libro qui
 inscribitur Enchiridion locorum com-
 munium aduersus Lutherum. Id autem
 quod hinc dictum est: Ingressus est do-
 mum suam: potest referri ad mortis me-
 ditationem, ut per domum eius intelli-
 gatur sepulchrum, quod est perpetuum
 vniuscuiusque domicilium, iuxta illud
 Psal. 48. psalmi. 48. Sepulchra eorum domus il-
 lorum in æternum. Ingressus est igitur
 Daniel cogitatione in sepulchrum, &
 mortem in animum reuocauit, ac me-
 moria tenuit.

¶ *Et adorabat.* Correctiores codices ha-
 bent: Et orabat. Et ita est in Chaldaeo.
 Perpende. Volens Daniel fundere ad
 Deum preces exhibat ex aula regis, &
 domum suam solus ingrediebatur. In-
 telligebat aulam principum non esse lo-
 cum aptum precibus. Eodem modo ca-
 pite octauo Exodi scriptum legimus, Exod. 8,
 Mosē & Aaronem aulam Pharaonis
 reliquisse, ut pro illo ad Deum preces
 emitterent. Erat enim plena ranis, hoc
 est maledictis, dolis, adulationibus, men-
 dacijs, querelis. Non tamen sum nes-
 cius, fieri posse, ut in principum palatijs
 multi viri iusti inueniantur.

¶ *Confitebaturq;* Nimirum peccata sua.
 Vel accipitur confiteri pro laudare, &
 gratias agere: ut apud Matthaum capi
 Matt. 11. te yndecimo: Confiteor tibi pater. Et
 multis alijs in locis. De hoc schemate
 disseruimus capite secundo.

¶ *Viri ergo illi curiosus inquirentes inue-
 nerunt Danielem orantem et obsecrantem
 Deum suum. Et accedentes locuti sunt regi
 super edicto. Rex nunquid non constituisti,
 ut omnis homo qui rogaret quenquam de
 dijs et hominibus usque ad dies triginta,
 nisi te rex, mitteretur in lacum leonum? Ad
 quos respondens rex ait: Verus est sermo iux-
 ta decretum Medorum atque Persarum, quod
 prauaricari non licet. Tunc respondentes di-
 xerunt coram rege. Daniel de filijs captiui-
 tatis Iudæ non curauit de lege tua, et de edi-
 cto, quod constituisti: sed tribus temporibus per
 diem orat obsecratione sua. Quod verbum
 cum audisset rex, satis contristatus est: et
 pro Daniele posuit cor, ut liberaret eum: et
 usque ad occasum solis laborabat, ut erue-
 ret illum. Viri autem illi intelligentes regē
 dixerunt ei: Scito rex, quia lex Medorum
 ac Persarum est, ut omne decretum, quod
 consti-*

E constituerit rex, non liceat immutari. Tunc rex precepit, et adduxerunt Danielem: et miserunt eum in lacum leonum. Dixitque rex Danieli: Deus tuus quem colis semper, ipse liberabit te. Alatusque est lapis unus, et positus est super os laci, quem ob signauit rex anulo suo, et anulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Danielem. Et abiit rex in domum suam: et dormiuit incanatus, cibi que non sunt allati coram eo: insuper et somnus recessit ab eo. Tunc rex primo diluculo consurgens festinus ad lacum leonum perrexit, appropinquansque lacui Danielem voce lachrymabili inlamaruit, et affatus est eum: Daniel serue Dei uiuentis, Deus tuus cui tu seruis semper, putas ne ualuit te liberare a leonibus?

¶ Viri ergo illi curiosius inquirentes. Curiositas est nimium diligens ac superuacanea inuestigatio rerum ad se non pertinentium. Non est viri prudentis inquirere de alijs, & in vita aliena esse curiosum. Vnde Ecclesiasticus capite tertio: In superuacuis, inquit, rebus noli scrutari multipliciter: & in pluribus eius operibus non eris curiosus. Vxor Loth quia contra Dei preceptum respexit post tergum volens scire, quid de alijs ageretur, conuersa est in statuam salis, quae esset aeternum nimiae curiositatis exemplum: per salem enim perpetuitas significatur. **Num. 18** Quam ob causam capite Numerorum decimo octauo dicitur pactum salis, cui nulla aetas esset finem allatura. Aduersus curiosos ait ita libro decimo confessorum diuus Augustinus: Curiosum genus hominum ad cognoscendam vitam alienam, desidiosum est ad corrigendam suam. Et diuus Hieronymus in epistola de duobus filijs: Nugas, inquit, tenemus: & fonte veritatis amisso opinionum

riuulos cōsectamur. Et diuus Gregorius Grego. explanans illud: Iuga bouum emi quinque: Graue, inquit, curiositatis est vitium, quaedum cuiuslibet mentem ad inuestigandam vitam proximi exterius ducit, semper ei sua intima abscondit, ut aliena sciens, se nesciens sit. Et Menander: Menad. Ne velis vitia aliena inquirere. Ut vultures Simile. ad extincta corpora odore feruntur, sana verò non curant: sic inimicus nimis curiosus vitae inimici, eius crimina inquirat: nullumque est tam abstrusum, quod non olfaciat, atque eò statim accurrat: cum rerum praecclare gestarum suauitatem sensus stupore non sentiat. Ac ut Plutarchus ait: quemadmodum Plutere. Lamiae, ut fictis fabulis viri docti memoriae prodiderunt, foris acutè videbant, cum domi oculos haberent reconditos in vasis, nihil penitus cernentes: sic curiosi rerum ad se minimè pertinentium in alienis sunt perspicaces: ad sua caecutiunt. Et quod est omninò intolerabile, virtutem eorum quos odio prosequuntur, vitio vertunt: Ita magnatibus Medorum & persarum euenit, qui propria scelera non curantes curiosè inquirebant, vtrum Danielem ad verum Deum preces fundentem inuenirent, id vitio tributentes, quod erat laude dignissimum. **¶** Mitteretur in lacum leonum. Lacus hic domus erat instar foueae, vbi nutriebantur leones: quò proijciebantur, qui grauissima scelera admittebant. **¶** Quod praeuaricari non licet. Si iustum fuisset & rectum: at cum illud ab omni iustitia & ratione discreparet, non solum licebat illud praeterire, sed etià non licebat illud seruare. Nà iuxta apostolorum sententiam Actorum. 5. relatà: Obcedere oportet Deo, magis quam hominibus.

¶ Da-

¶ Daniel de filijs captiuitatis Iude nō curauit de lege tua. Captiuum nominarūt Danieleſm, vt regem magis ad irā prouocarent, qui ab homine captiuo contemneretur. Vir erat Daniel ſapientia & probitate præditus, domi clarus, foris admirandus: cuius rectè facta in hominum cœtu celebrabantur. At cū eius inimici hoc viderent, eius laudes ſilentio præteribant: id autem quod tribuebant vitio, in medium proferebant, quo illum ad cædem vocabant. *¶* Vt gallinæ ſcalpentes ſi gemmas inveniunt, aut pretioſa monilia, reiſciunt: quiſquiliās autem eligunt, aut ſordes, aut vermiculos: quibus inuentis exultant: ſic inuidi & maledici prætermiſſis rebus præclarè geſtis aliorum, id ſolum eligunt, & ante oculos omnium ponunt, quod aut delictum eſt, aut eſſe videtur: de eo loquuntur: & de re parua, ac nullius momenti, quæ nullo modo peccatum eſt, magnas excitant tragedias, eiusque inuentione delectantur. Pharifæi & ſcribæ frangentes Dei præcepta inuehebantur in diſcipulos Chriſti, quòd aliquando eſcam ſumpturi manus non lauiffent. Qua in re non ſolum diſcipulos, ſed ipſum Chriſtū reprehēdebant. Quemadmodū ſol ijs iucūduſ qui claros ac ſanos oculos habent, ijs eſt moleſtus, qui lippitudine aut alio oculorū morbo laborat: ita vir iuſtus & pius iuſtitiam & pietatem colentibus dulcis & gratus, illis eſt grauis & odioſus, qui ægritudine oculorum mentis conſecti fugiunt veritatis ac virtutis lucem: & flagitiorum tenebris oblectantur. Cain nolebat videre Abel: nec filij Iacob fratrem ſuum Ioseph: nec pharifæi Chriſtum Ieſum. Dicebant enim, vt eſt ca-

piri ſecundo Sapientię mandatum: *Cir-* Sap. 2.
cunueniamus iuſtum, quoniam inuti-
lis eſt nobis: & contrarius operibus no-
ſtris. Et paulò poſt: Grauis eſt nobis ad
videndum: quoniam diſſimilis eſt alijs.
Eodem modo magnates Medorum &
Perſarum, inuidia, & malitia concitati
non poterant intueri Danieleſm, eamq;
ob cauſam ei inſidias pararunt, & ad in-
digniſſimam cædem vocauerunt. Sed
pœnas luerunt ſcelerum ſuorum. Nam
vt decimoſeptimo Prouerbiorum ca- Prou. 17
pite ait ſapiens: Qui in ruina latatur al-
terius, non erit impunitus.

¶ Satis contriſtatus eſt. Quia intellexit
cauſam inſidiarum fuiſſe inuidentiā:
& videbat ſe eſſe ſuis verbis irretitū. Ac
cū nō poſſet liberare Danielē humano
ductus timore, ne offenderet magnates,
& legē ſuam videretur infringere, eum
iuſſit proijci in lacum leonū, quē ſciebat
eſſe amicum, innocentem, & reipublicæ
utiliſſimū. Vide quid ſecū afferat detri-
mēti timor ille, quē theologoſi vocāt mū-
danum. De eo illud intelligitur. i. capitis
Ieremiæ: Ne timeas à facie eorum. Et Iere. 1.
illud ſaluatoris noſtri apud Lucam duo-
decimo: Nolite timere puſillus grex. Luc. 12.

¶ Miſerunt eum in lacum leonum. Proie-
cerunt illum in foueam, vbi leones nu-
triebantur. Vt gubernator quamuis pe-
ritus, vim tamen tempeſtatis fugere nō
valet: ſic vir iuſtus quamuis ſapiens, im-
petum tamen inuidorum & concitata
multitudinis vitare non poteſt.

¶ Ipſe liberabit te. Audierat enim tres
pueros, quos Daniel ſapientia & virtute
anteibat, flammas viciffe Babylonicas:
& ſperabat, non eſſe leones Danielē oc-
ciſuros. Senuſ eſt. optarē te nō tradi leo-
nibus: ſed quoniam aliter fieri nō poteſt,

R Deus

Deus te eripiet: nihil profectò mihi erit antiquius salute tua.

¶ *Positus est super os laci.* Id est ad ostiũ foueæ & cauernæ leonum: Proiectus est in ingressum ac introitum domus illius subterraneæ à leonibus dilaniandus. Accipitur os laci pro principio & introitu speluncæ. Eodem modo capite. 29. Genesis: Vidit Iacob puteum in agro: & os eius grãdi lapide claudebatur. Et. 42. Singuli repererunt pecuniam in ore sacculi. Ponitur os pro principio. Hoc idioma te utimur nos Lusitani, qui pro principio & summitate sacculi dicim⁹ (à boca do sacco) Capite Iosue. 10. dixit Iosue: Aperite os speluncæ, & producite ad me quinque reges, qui in ea latitãt. Hoc schemate vs⁹ est David psal. 68. cum Deũ obsecrãt ut eum à calamitatib⁹, quibus cõficiabatur, eriperet, ne illis obrutus periret, aiebat: Non me demergat tempesta aquæ, nec absorbeat me profundum: nec vrgeat super me puteus os suum. Vel ut verti etiam potest: nec claudat puteus super me os suum. Puteus in quẽ se videbat coniectum, erat ærurnarum vorago: & petebat à Deo, ne clauderetur os eius, ut nullus sibi exitus pateret. Aspicias igitur os accipi pro introitu & principio. Vnde os gladij idem est quod cuspis & principiũ eius. Et qui ictibus cuspidis & puncti gladij interfect⁹ est, dicitur Hebrẽo idioma te mortuus in ore gladij: pro quo Lusitani dicim⁹: (foy morto à se estocadas) Capite. 34. Genesis, vbi vulgata editio habet: Hemor & Sichem pariter necauerũt: habet litera Hebræa. Hemor & Siché occiderunt in ore gladij. Loquens Moses de Seon rege Amorrhæorum capi. 21. Numerorum, qui occisus est à populo Israëlitico: Percussus est, inquit, in ore gladij.

Et. 20. Deuteronomij dicebat Deus: Interficiet in ore gladij Hethæum videlicet & Amorrhæum. Et sexto Iosue: In ore gladij percusserunt. Et Ecclesiastici. 29. Multi ceciderunt in ore gladij. Et in euangelio authore Luca capite. 21. Cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Fortasse per os gladij intelligitur eius acies & acumen, ut idem sit occidi ore gladij, quod occidi gladio acuto, seu acie gladij: nam Græci gladiũ ancipitem vocant, *δι' ὀσφύων* hoc est duplici ore secantem. Accipitur etiam os pro consensu: nam capite nono Iosue, vbi nos habemus: Congregati sunt pariter, ut pugnarent contra Iosue & Israëlem vno animo, eadẽque sententia: est in Hebræo: vno ore: hoc est vno consensu. Pro quo Septuaginta habent: omnes simul. Sed rectè interpretis noster trãstulit sensum Hebraismi. Eodem modo vigesimo quarto Genesis: nam pro eo quod est in Hebraico: Vocemus puellam, & interrogemus os eius: vertit ille: Vocemus puellam, & quæramus ipsius voluntatem. Pro quo Onchelus paraphrastes Chaldaicus habet: Vocemus puellam: & audiamus, quid ipsa dicat. De Israëlitis seductis à Gabaonitis inquit scriptura capite nono Iosue: Susceperunt de cibus eorum, & os domini non interrogauerunt. Ac si dicat: Ideo fuerunt decepti, quia noluerunt hac in re Dei inquirere voluntatem. Ipse Deus apud Esaiam capite trigesimo Iudæos vituperans quod ipso relicto proprijs cõsilijs nitentur: Ambulatis, inquit, ut descẽdatis in Ægyptum: & os meũ non interrogastis. Hoc est, me inconsulto vestris cõsilijs utimini: non quæritis, quæ sit mea voluntas.

voluntas, sed quid vestra cupiat effrenata appetitio. Vel per os domini intelligitur diuinus vates, per quem tanquam per os loquitur Deus. Ac quoniam filius Dei est verbum patris, ipse pater os dicitur. Id intelligens Ecclesiasticus inducit sapientiam Dei, hoc est Dei filium ita loquentem: Ego ex ore altissimi prodiui. Accipitur etiam os pro corde, vbi solemus, quod dicimus, prius verfare: vt psalmo. 36. Os iusti meditabitur sapiētiam. Vel accipitur os iusti pro ipso iusto, per quē loquitur Deus: iuxta illud Zachariæ apud Lucam. 1. Sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum eius. Ac ne plura cōfēcter, hoc Danielis loco accipitur, vt diximus, pro introitu & ostio speluncę leonum.

¶ *Quem ob signauit rex anulo suo.* Ne magnates possent absente rege ostium aperire: & anulo magnatū, ne ipse rex absentibus illis posset illud referare. Hinc colliges antiquitatem anulorum, quorū gēma vt sigillo antiqui vtebantur. Cap. 21. libri primi Regum ait scriptura: Signauit eas anulo eius. Et capite. 3. Esther: Et literæ signatę ipsius anulo. Et copiosius capite octauo eiusdem libri. Sed de eius antiquitate vide caput Genesis trigessimum octauum, & quadragesimum primum. Qua de re latē disseruimus in dialogo nostro de causis.

¶ *Ne quid fieret contra Danielē.* De leonibus ferē securus rex homines pertimecebat. Eos crudeliores ipsis leonibus ducebat, & immaniores omni ferarum genere putabat. Abijt in aulā dolore pressus: & dormiuit in cenatus. Hoc est discessit cubitum ieiunus. Dormire hoc loco non accipitur pro capere somnū, qui est omnium laborum ac sollicitudinum

per fugium & quies: nam paulò post sequitur. Et somnus recessit ab eo: sed proire cubitum, & lectulo prosterni.

¶ *Voce lachrymabili.* Præ nimio dolore quo angebatur, non poterat lachrymas continere. Versabatur in gemitu & luctu, inter spem & desperationem constitutus. Et animi affectionem voce lachrymabili ostendit, ac regię dignitatis oblitus, victor ad captiuum, dominus ad seruum cucurrit.

¶ *Daniel serue Dei uiuentis.* Ad differentiam falsorū Deorum, qui manibus fabricantur. Veritate compulsus fatebatur, verum Deum, quem Daniel colebat, uiuentem esse. Ac non solum uiuit: sed est ipsa vita: & fons vitæ & bonorum omnium. Ipse enim ait apud Ioannem. 11. Ioan. 11. Ego sum resurrectio & vita. De illo ait Dauid psalmo. 35. Apud te est fons vitæ. Et ipse dominus apud Ieremiā. 2. Me dereliquerunt fontem aquæ vitæ. Et Zacharias nono: Dominus est oculus hominis: Hoc est fons, à quo homini bona cuncta dimanant. Vbi oculus pro oculo aquæ, hoc est pro fonte accipitur.

¶ *Et Daniel regi respondens ait: Rex in eternum uiue. Deus meus misit angelum suum: & conclusit ora leonum: & non nocuerunt mihi, quia coram eo iusticia inuenta est in me. Sed & coram te rex delictū non feci. Tunc uehementer rex gausus est super eo: & Danielem precepit educi de lacu. Et nulla lesio inuenta est in eo: quia credit Deo suo. Iubente autem rege adducti sunt viri illi, qui accusauerunt Danielem, & in lacum leonum missi sunt, ipsi, & filij, & uxores eorum: & non peruenierunt usque ad pavementum lacu, donec arriperent eos leones: & omnia ossa eorum comminuerunt. Tūc Darius rex scripsit uniuersis popu-*

lis, tribubus & linguis habitantibus in uniuersa terra. Pax vobis multiplicetur. A me constitutum est decretum, ut in uniuerso imperio & regno meo tremiscant & pauseant Deum Danielus: ipse est enim Deus viuens & aternus in secula: & regnum eius non dissipabitur: & potestas eius usque in aeternum. Ipse liberator atque saluator faciens signa & mirabilia in caelo & in terra: qui liberauit Danielem de lacu leonum. Porro Daniel perseuerauit usque ad regnum Darij, regnumque Cyri Perse.

Sup. 2.
Sc. 4.
Intra. 7.

¶ Rex in aeternum viue. Schema hoc explanauimus capite secundo. Honorem debitum praestat regi, qui cum honore amplissimo ornauerat: sed gloriam miraculi tribuit vero Deo, quem ait misisse angelum, ut ora clauderet leonum. Ideo ait: Deus meus: nimirum quem colo, quem amplector amore, qui verus est Deus, qui est fons vitae, qui ad seipsum confugientes solet mirabiliter liberare. Hic misit angelum ora leonum conclusurum. Ergo non fuit feritas leonum ablata, ut naturam amitterent, sed rabies refrenata tunc ac domita. Ioannes Damascenus libro. 4. tribuit hoc Dei miraculum virginitati Danielis.

¶ Basiliius Magnus Basiliius in homilia de laudibus ieiunij, illud ieiunio tribuit. Alij illud ad innocentiam & simplicitatem Danielis referunt: iuxta illud libri primi Machabæorum capite secundo: Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonum. Diuus Paulus capite vndecimo epistolæ ad Hebræos hoc miraculum videtur tribuere fidei, cum ait viros sanctos per fidem ora leonum obturasse. Omnes hi rectè dicunt: quoniam omnibus his virtutibus erat Daniel mirabiliter or-

1 Mac. 2

Heb. 11.

natus. Ac volebat Deus, ut ille ea ederet miracula, ut gentes idolorum cultrices conuerterentur ad ipsum, & confirmaretur fideles, & veri Dei nome etiam inter nationes barbaras laudibus celebraretur.

¶ Sed coram te rex delictum non feci. Quoniam eius edictum fuerat iniustum, & impium: eamque ob causam non tenebatur Daniel illud seruare. Decreuerat enim parere regi, preterquam in rebus illis, qui discreparent à lege diuina, & obsisterent rationi.

¶ Quia credidit Deo suo. Hoc est, quia se totum Deo suo comisit. Accipitur enim aliquando credere pro committere, ut Sapientiae quartodecimo: Exiguo ligno credunt homines animas suas. Et Ioannis. 2. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis. Felix ille qui ad Deum in rebus aduersis tanquam ad arcem tutissimam summa cum fiducia confugiens se illi totum committit. Vel capitur hic credere pro confidere: ut psal. 26. Credo videre bona domini in terra uiuentium. Et Marci vndecimo: Credite, quia accipietis, & euenient vobis. Et quarto ad Romanos: Qui contra spem in spem credidit. Nam Abraham contra spem naturae confidit spei diuinæ promissionis. Vel accipitur credere pro sperare: ut Matthæi octa uo: Vade: & sicut credidisti, fiat tibi. Et ad Romanos tertio decimo: Propior est nostra salus, quam cum credidimus. Vel pro obedire: ut psalmo. 109. Et crediderunt verbis eius. Et psalmo. 118. Quia mandatis tuis credidi. Has omnes significationes admittit verbum credere hoc Danielis loco. Sed ut mea fert opinio, credere hoc loco est actus fidei charitate formatae plenae fiducia in Deum. Pro quo alij vertendum putant, credere in Deum.

Sap. 14.

Ioan. 2.

Psal. 26.

Mar. 11.

Rom. 4.

Matt. 8.

Rom. 13.

Psa 109.

Psal. 118.

Deū. Hæc est fides, de qua ait in prima
 1. Ioan. 5 epistola sua diuus Ioannes capite quin-
 to: Hæc est victoria, quæ vincit mundū,
 fides nostra. De hac fide Christus apud
 Matt. 17 Matthæum. 17. & apud Lucam eodem:
 Luc. 17. Si habueritis, inquit, fidem vt granum
 sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc
 illic: & transibit. At apud Matthæum
 subditur exemplum de monte: apud Lu-
 cam verò de arbore.

¶ *Et in lacum leonum missi sunt.* Ait Io-
 Ioseph. sephus eos extenuasse miraculum: & di-
 xisse regi, ideo leones non nocuisse Da-
 nieli, quia erant carnibus satiati. Quare
 iustum fuit, vt ipsi proijcerentur in la-
 cum ad ostendendam leonum satietatē.
 Proiecti autem sunt cum filijs & vxori-
 bus, quia vt ait Albertus magnus, exci-
 tarunt patres ac viros ad scelus aduersus
 Albert. Danielem admittendum: aut fuerunt
 adiutores, aut saltem assentientes. Quā
 ob causam easdem poenas luerunt.

¶ *Et non peruenerunt usque ad pauimentum lacu.* Erat enim introitus foueæ per
 gradus vsque ad pauimentum: ad quod
 ob terribilem leonum rabiem ac famē
 non peruenerunt: quia fuerunt in ipsis
 gradibus interfecti & deuorati: Auxit
 Deus leonum ferociam ad vim miracu-
 li ostendendam.

¶ *Tūc Darius rex.* Sex inuenio vocatos
 nomine Darij apud Persas. Primus Da-
 rius Cyaxares filius Astyagis: secundus
 Darius Hystaspis filius: tertius Darius
 Artaxerxes Longimanus: quartus Da-
 rius Nothus: quintus Darius Artaxer-
 xes Ochus: sextus Darius Codomanus,
 quem Alexāder magnus superauit. Hic
 Clemēs. autem fuit filius Astyagis, quē Clemens
 primo Stromate filium ait fuisse Hydaspis.
 Et apud Danielem in principio no-

ni capitis dicitur filius Assueri. Habuit
 enim pater eius multa nomina. Hos sex
 principes numerat Metasthenes in libro *Metaft.*
 de iudicio temporum, sed mutatis inter
 dum nominibus, quoniam plerique eo-
 rū duplici nomine vocabantur. Philo li- *Philo.*
 bro de tēporibus secundo ait primū Da-
 rium vocatum fuisse Hydaspim, quem
 alij vocant Xiaxarem.

¶ *Pax vobis multiplicetur.* Hæc erat e-
 pistolæ regis Darij salutatio. Eadem
 vsus est Nabuchodonosor in epistola ad
 populum suum, vt supra visum est in
 fine capitis tertij.

¶ *Deum Daniels.* Hoc est verum Deū:
 qui etsi omnium est, Danielis tamen di-
 citur ob eius singularem in ipsum Deū
 cultum, & ob ipsius Dei in illum libera-
 tionem, & immortalia beneficia.

¶ *Et potestas eius usque in eternū.* Hæc
 explicata sunt capite secūdo ac tertio, vbi
 æternitas regni Christi fuit explicata.

¶ *Qui liberauit Danielem de lacu leonū.*
 Floruit Daniel nō solum regnante Nabu-
 chodonosore, eiusq; filio & nepote, sed
 etiam gubernaculum tenēte Dario Me-
 dorū rege, qui has literas pro eius hono-
 re & nominis amplitudine ad populum
 suū misit: & præcipuè ad veri Dei gloriā
 illustrandam, qui ipsum Danielē à fauci-
 bus leonum mirabiliter eripuerat. Mul-
 ti inuidia moti in hūc diuinum vatem
 odium conflagant, eiusque dignitatis flo-
 rem infringere volebant: Sed Deus illū
 in dignitate & honore cōseruabat. Nul-
 la nubes odij & inuidiæ valet verā pieta-
 tē, eximium decus, excellentē virtutem
 perpetuò obscurare. Poterit quidem tē-
 pore aliquo offundere tenebras splendōri
 illius: sed nō tantū roboris habebit, quin
 ipsa virtus splendescat tenebris dissipatis.

COMMENT. IN DANIE.

Fulgebunt iusti : & impij pœnas luent
 scelerum suorum : & perniciēs quā ma-
 chinantur alijs, in ipsorū caput redunda-
 bit. Pharaō cū consiliarijs suis voluit ex-
 tinguerē filios Israēlis : & fuit cum omni
 exercitu suo mari Rubro obrutus, eiusq;
 fluctibus submersus : populus autem Is-
 raēliticus transiit incolumis. Id cecinit
 ijs verbis diuinus psaltes : Tu confirmasti
 in virtute tua mare : cōtriuisti capita dra-
 conum in aquis. Tu cōfregisti capita dra-
 conis : dedisti eum escam populis Æthio-
 pū. Hoc ideo ait, quia Æthiopes illi qui
 littora maris accolebāt, potiti sunt spolijs
 Ægyptiorum, quos mare eiecit ad litto-
 ra. Vel per populos Æthiopū intelligit
 feras deserti, quarum prædam ac pattū
 fuisse cadauera Ægyptiorum, multi
 memoriæ prodiderunt. Balaach Moa-
 bitarum rex voluit Israēlitas maledictis
 superare, quos virtute & fortitudine su-
 perare non poterat. At maledictio con-
 uersa est in benedictionem erga Israēli-
 tas : & ipse maledictus remansit. Saul vo-
 lebat occidere Dauidem : & fuit ab ho-
 stibus suis occisus. Superbus Aman sua-
 sit Assuero regi, vt populum Dei peni-
 tus deleret : & Mardocheo viro pio ac iu-
 sto patibulum parauit. At ipse ignomi-
 niosē periit, in eodem patibulo suspensus,
 quod ad cædem erexerat Mardochei :
 atque alijs liberatis solus ipse pœnas luit
 flagitij sui : & exitium quod alijs fuerat
 molitus, in ipsius caput redundauit. Eo-
 dem modo Medorum ac Persarum ma-
 gnates interitum quem in Danielem cō-
 flauerant, experti sunt : & à leonibus dila-
 niati, alijs exemplum præbuerunt. Vnde
 Salomon Prouerbiorum quinto : Iniqui-
 tates suæ, inquit, capiunt impium : & fu-
 ribus peccatorum suorum cōstringitur.

Et capite vndecimo : In impietate sua
 corruet impius. Et Esaias : Væ impio in
 malum : retributio enim manuum eius
 fiet ei. Quia quadraginta duo pueri la-
 cerarunt ore suo iustum Elisaum, fuerunt
 à duobus vrsis lacerati. Et Holo-
 phernes proprio pugione fuit iugulatus.
 Ecce parturit iniustitiam, inquit Da-
 uid psalmo septimo : concepit dolorem,
 & peperit iniquitatem. Lacum aperuit,
 & effodit eum, incidit in foueam, quam
 fecit. Conuertetur dolor eius in caput e-
 ius : & in verticem ipsius iniquitas eius
 descendit. Solent enim impij in eam in-
 cidere perniciem, quam alijs machinan-
 tur. Et psalmo nono : Infixæ sunt gen-
 tes in interitu, quem fecerunt : in laqueo
 isto quem absconderunt, comprehen-
 sus est pes eorum. Cognoscetur domi-
 nus iudicia faciens : in operibus manuum
 suarum comprehensus est peccator. Idē
 verbum comprehendere significat, &
 illaqueare. Et Ecclesiasticus capite vige-
 simo septimo. Qui in altum mittit la-
 pidem, super caput eius cadet : & plaga
 dolosa dolosi diuidet vulnera : & qui fo-
 ueam fodit, incidet in eam : & qui statuit
 lapidem proximo suo, offendet in eo : &
 qui lacum alij ponit, peribit in illo.
 Vt qui puluerem sursum in solem proiecit,
 vt illum obscuret, eodem pulue-
 re obcæcatur : sic qui innocentem vult
 lædere, seipsum lædit : & volens claritati
 nominis aliorum offundere tenebras,
 eisdem cooperitur : & alij in ore homi-
 num cum gloria & dignitate versan-
 tur. Franciscus Sforcia inclytus Me-
 diolani dux, ferebat pro insigni in au-
 læis canem sedentem quietē cum hac
 litera : Quietum nemo impunè la-
 cesset. Hoc erat eius insigne & moni-
 men-

mentum: quo significare volebat, ne-
 minem debere viris probitate & pieta-
 te praestantibus afferre detrimentum,
 nisi vellet illud percipere. Vt enim ia-
 culum si in corpus solidum inciderit ac-
 durum, solet aliquando in mittentem
 retorqueri: ita damnum in fortem ac-
 constantem virum iactum recidit inter-
 dum in illum, qui iecit: eumque vul-
 nerat, qui alium vulnerare conabatur.
 Capite Prouerbiorum. 24. ait Salomon:
 Qui seminat iniquitatem, metet mala:
 & virga irae suae consummabitur. Ac si
 dicat: Qui seminat iniustitiam, metet ca-
 lamitatem: & virga qua in ira sua alios
 punit iniuste, cum ipsum iuste castiga-
 bit. Vel, & virga deficiet: hoc est priuabit
 eos Deus dignitate & autoritate, qua
 in alios iniuriose vtuntur. Id illi euenit,
 qui iusto Danieli pararunt exitium: ac
 illis qui tres pueros innocentes proiece-
 runt in flammis, vt supra visum est ca-
 pite tertio: qua de re ea poteris videre,
 quae ibi obseruauimus.

Observationes ex Chaldaeo in caput sextum.

Placuit Dario. Graeca
 translatio Theodotio-
 nis habet *ἠγάπη ἐνώπιον*.
ἀσπείρου. Pro quo Lati-
 na ex Graeca desumpta
 habet: Placuit in conspectu Darij: Enó-
 pion enim significat ante, coram, in conf-
 spectu: cui respondet vox *קדם* cedé He-
 braea: qua hoc loco vtitur Daniel muta-
 tis punctis. Eam ob causam vertit Pagni-
 nus. Placuit coram Dariaues. At Latinus

noſter interpres rectè expreſſit hunc He-
 braiſmum dicens: Placuit Dario. In ori-
 ginali Chaldaeo eſt: *שפר קדם דריוס*
 Xephar Codham Dariaues. Vocabu-
 lum Codham ſcribitur Hebraicè *קדם*
 Cedé: quod præter ſignificationes quas
 diximus, ſignificat antiquitatem, initiũ,
 Orientem. Vtitur eo Moſes capite ſecũ-
 do Genetiſis: pro quo Latinus interpres
 habet: à principio, dicens: Plantauerat
 autem dominus Deus paraduſum volu-
 ptatis à principio. Et quia idem vocabu-
 lum ſignificat Orientem, vt diximus,
 tranſtulerunt illic ſeptuaginta interpre-
 tes: ad Orientem. At paraphraſtes Chal-
 daeus habet: ab initio. Poſſeſt quidem vox
 Hebraea tam ad tempus referri, quàm
 ad locum. Et quia ſignificat ante, & co-
 ram, vt diximus, vertit Hieronymuſ il-
 lud tertij capitiſ Genetiſis: Eiecitque A-
 dam: & collocauit ante paraduſum volu-
 ptatiſ cherubim & flammeum gladium
 atque verſatilem. Vbi aduertendum
 eſt nomen cherubim eſſe numeri plu-
 raliſ. Septuaginta etiam habent: An-
 te paraduſum voluptatiſ. At paraphra-
 ſtes Chaldaeus habet: Eiecit Adam: &
 collocauit ad Orientem horti volupta-
 tiſ cherubinoſ, & acutum gladium ver-
 ſatilem. Pro antiquitate accipitur capite
 trigefimo tertio Deuteronomij, vbi be-
 nedicens Moſes Ioseph in duas familiaſ
 diuiſum, loquens de terra quæ erat poſ-
 ſeſſurus: De benedictione, inquit, terra
 eiſ. Et paulò poſt: De pomis fruſtuũ ſo-
 liſ & lunæ, de vertice antiquorum mon-
 tium. Vbi pro antiquorum eſt cedem.
 Quare poterat verti: De vertice mon-
 tium antiquitatiſ. Et repetens eandem
 ſententiã ait: De pomis colliũ æternorũ.
 Hoc eſt, de fruſtibus colliũ ſummæ

antiquitatis. Sensus est: Erit terra eius fertilissima, ferens fructus optimos, qui solent opportuno solis calore, & comoda lunæ humiditate maturefcere: qui in illa regione non solum in vallibus, sed etiam in montibus & collibus, qui fuerunt ab initio, nascuntur. Septuaginta transtulerunt: De vertice montium principij. Et Pagninus: De vertice montium Orientalium. Hoc est, qui sunt versus Orientem. Fortasse ideo vocantur antiqui, quia illic quondam fuerat habitatio Abrahamæ, à quo familia illa originem ducebat. Vel quia, vt aiunt nonnulli viri docti, hortus amœnus dictus paradysus voluptatis fuit in Mesopotamia: ex quo eiectus est Adam, qui habitauit cum filijs suis non longè à paradiso: sed in Mesopotamia: & in terra illa, vbi postea Abraham habitauit, quæ appellata est terra promissionis vicina Mesopotamiæ. Et quoniam regio illa fuit à primis hominibus culta, meritò antiqua appellatur: cuius montes iure optimo antiqui vocantur. Vel dicuntur antiqui propter fertilitatem & excellentiam: id enim quod pretiosum est, carum, & desiderabile, dicitur antiquum: vt Threnorum quarto: Candidiores nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo. Vnde Latinè dicimus: Nihil mihi erit antiquius: pro nihil mihi erit carius, nihil magis in optatis: Quo schemate vtitur Marcus Tullius multis in locis.

Pagnin. **¶** Ex latere regni. Pagninus & Isidorus Brixia. Brixianus habent: Ex parte regni. At in Chaldaeo est: Ex latere regni: vox enim **רצ** Tsad, qua hîc vtitur Daniel, latus significat: vt Esaiæ sexagesimo: Filia tuæ de latere surrent. Et Genesis. 6. Ostium autem arce pones ex latere. Arca illa fuit

mundi salus: quæ ideo fenestram habuit in latere, quia adumbrabat Christum Iesum, qui cum sit saluator noster, fuit in latere percussus. Sed rectè meo quidem iudicio transtulerunt Pagninus & Brixianus: nam hoc Danielis loco latus accipitur pro parte, vt in explanatione ostendimus.

¶ Nullamq; causam et suspicionem reperire potuerunt, Editio Græca Theodotio- nis pro suspicione habet **εμαλακνυσα**, hoc est peccatum, aut errorem. In Chaldaeo est **רצ** Xechitha, à verbo Xachath, quod significat corrumpere: vt Genesis sexto: Corrupta est autem terra coram Deo. Vbi terra accipitur pro hominibus, qui Deo contempto se sceleribus cõtaminabant, & terrena solum respiciebant. Ex hoc verbo est illud Osee capite tertio decimo: Perditio tua Israël: tantummodo in me auxilium tuum. Ac si dicat Deus: Exitium tuum ô Israël prouenit ex te: salus autem & instauratio tua, non ex te dimanat, sed ex me. Potest enim homo per se gratiam amittere, & sibi ipsi perniciem moliri: sed per se ex viribus suis sine Dei auxilio non potest gratiam recuperare: sed facientem quod in se est, Deus non derelinquit. At gratia gratum faciès amissa viribus nostris non redit. Id voluit Ieremias Threnorum quinto significare, cum dixit: Conuertere nos domine ad te, & cõuertemur. Et dominus noster Iesus Christus apud Ioannem sexto: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Et quartodecimo: Nemo venit ad patrem nisi per me. At verba illa apud Oseam possunt ita verti: Perdidit te ô Israël. Subauditur vitulus, quem me repudiato coluisti: sed in me auxilium tuum. Vt fit sensus:

fensus: Ego tibi opitularer, & aduersus hostes tuos ferrem opem, vt solitus eras, nisi tu me dereliquisses, & vitulos aureos coluisses, à meque animum tuum alienasses.

¶ *Surripuerunt regi.* Verbum Hebraicum est **רָגַח** Ragax, quod significat surripere, & non surripere. Ac in codicibus correctis est surreperunt. Et ita legendum est. Nam scribi *Surripuerunt* fuit vitium librariorum aut typographorum, non autem interpretis, nec versionis vulgatae, quae rectissima est & integerrima: etiam si in biblijs impressis sint multa errata ob incuriam & negligentiam impressorum: quorum nonnulla hoc loco obseruabo: ne aliqui decipiantur. Capite Genesis tertio decimo scriptum est: Sed & Loth qui erat cum Abram, fuerunt greges ouium. Est autem scribendum: qui ierat cum Abram: nam in Hebraico est verbum **הלך** Halac, quod significat ire. Et in Graeco **τὸ συμπορευμένω**. Hoc est, simul eunti, vel qui simul ibat. Eodem modo paraphraustes Chaldaeus habet: Sed & Loth qui abiit cum Abram, fuerunt oues & boues & tabernacula. Capite. 29. Deuteronomij vbi in codicibus Latinis communiter est. Videntes plagas terrae illius, & infirmitates, quibus eam afflixerit dominus sulphure, & solis ardore: pro solis debet scribi: salis: nam in Hebraico est **סלם**, quod Salem significat: & in Graeco: **αλας**, quod eandem habet significationem. Et paraphraustes Chaldaeus Salem etiam habet, non solé: fuit enim terra illa sulphure & sale combusta, vt nihil in ea nasceretur. Psalmo vigesimo sexto: Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitae meae. Vt videam

voluntatem domini: scribendum est: Vt videam voluptatem domini. Est enim in Hebraeo haec vox **נחם** Noham, quae voluptatem, dulcedinem, iucunditatem & pulchritudinem significat. Et in Graeco **τὸ εὐνοῦμα**, quae voluptatem etiam significat & oblectationem. Pro quo Hieronymus vertit: Vt videam pulchritudinem domini. Psalmo. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: Perspicuum est, tam ex litera Hebraea, quam Graeca scribendum esse: Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum. Hebraicè enim est **יָס**, & Graecè **ἰσχυρός**: & vtraque vox significat fortem, non autem fontem. Hieronymus etiam vertit: Sitiuit anima mea ad Deum fortem, viuum. Id quod vulgò legitur psalmo. 75. Ibi confregit potentias, arcum, scutum, gladium, & bellum: legendum est: Ibi confregit potentias arcuum, scutum, gladium, & bellum. Ita habet & interpretatur Hieronymus in commentarijs. Ita legit Augustinus & Arnobius. Potentiae arcuum sunt sagittae, quae volant ex arcubus: pro quibus Hieronymus & Felix vertunt volatilia. Esse autem scribendum arcuum in genitiuo numeri multitudinis indicat litera Graeca, quae habet: **ἄν τε ἄν**. Psalmo. 88. Legitur: Auertisti testamentum serui tui: pro euertisti. Ita enim est in castigatioribus codicibus, esseque hanc veram lectionem indicat translatio Graeca habens: **κατεσθλάσ**: & Hebraica habens verbum **נאַר** Naer: pro quo Ioseph Chimhi doctus inter Hebraeos vertit: Deuastasti. Psalmo. 104. Pro Et dedit terra eorum ranas: legendum est: Edidit terra eorum ranas: nam nec in Hebraico, nec in Graeco praepositur coniunctio: & vtrunque verbum tam Hebraicum quam

COMMENT. IN DANIE.

Græcum edere significat, & producere.
 Felix. Felix vertit: produxit: Hieronymus, e-
 bulliuit. Sed neuter eorum habet coniu-
 ctionem. Illud psalmi. 106. Effusa est cō-
 tentio super principes: debet legi: Effusa
 est contemptio. Id probat vox Hebræa
 חָמָה, quæ significat despicientiam & cō-
 temptum: pro qua Hieronymus trā-
 stulit despectionem. Similiter vox Græ-
 Apollin. κα ἐξουδένωσις sonat idē: pro qua Apolli-
 narius antiquus author reddidit ignomi-
 niam & despicientiam. Illud psalm. 108.
 Qui astitit à dextris pauperis: legendū
 est: Quia astitit. Est enim perspicuū esse
 in Hebræo particulam וְ, quæ signi-
 ficat quia: & in Græco ὅτι, quæ idem
 est. Id quod est in psalm. 136. Beatus qui
 tenebit, & allidet paruulos suos ad petrā:
 legendum est: paruulos tuos. Est enim
 apostrophe diuini vatis ad Babylonem,
 cuius euerfionem prædicit. Et nō solūm
 in Græco, sed etiam in Hebraico est,
 paruulos tuos. Et ita legit Paulinus No-
 Paulin. lanus: & Augustinus: & Chrysostomus
 August. Curyso. in commentarijs in illum psalmum. Ac
 ita est in antiquis & emendatis exem-
 Hieron. psal. 105. Illud psalmi. 105. Et interfecta
 est terra in sanguinibus, potest legi: Et
 infecta est terra in sanguinibus: ita nāq;
 83. 1677. habet litera Hebræa. Pro quo transtulit
 Hieron. Hieronymus: Et polluta est terra in san-
 guinibus: Felix autem: Infecta est. Theo-
 Felix. Theod. doretus in commentarijs legit, & expla-
 nat: infecta est. Similiter & Raynerius,
 Rayne. & Lyranus. Nihilominus tamen in Græ-
 Lyran. co est ἐφονεύθη, à verbo φονεύω,
 quod est interficere. Quam ob causam
 August. Augustinus in illum psalmum: Putare-
 mus, inquit, hīc scriptoris errorem esse:
 atque eum diceremus, pro eo quod est
 infecta, fecisse interfecta, nisi haberemus

beneficium Dei, qui scripturas suas in
 multis linguis esse voluit: atque ita esse
 scriptum: Interfecta est terra in sangui-
 nibus, inspectis Græcis codicibus vide-
 remus. Quid est ergo: interfecta est ter-
 ra? nisi hoc referatur ad homines, qui
 habitant in terra tropica locutione: qua
 significatur, per id quod cōtinet, id quod
 continetur. Hactenus ille. Itaq; vtrunq;
 potest legi: Interfecta est: & infecta est.
 Cant. 6. Canticorum sexto: vbi vulgò legitur:
 Reuertere reuertere Sulamithis: legi de-
 bet: Reuertere reuertere Sulamithis. Ver-
 ba sunt puellarum ad sponsam has vo-
 ces emittētium. Sulamithis est idē quod
 pacifica & Hierosolymitana: nam olim
 Ierusalem appellabatur Salem, quod no-
 men pacem significat: vt psalmo. 75. Fa-
 ctus est in pace locus eius: vbi in Hebrai-
 co pro pace est Salem: à quo nomine de-
 riuatur Sulamithis. Ita vocatur sponsa,
 quod sit pacifica: nam in hac vita non
 inuenitur animorum pax vera & germa-
 na nisi in ecclesia nomine sponsa signi-
 ficata. Possumus etiam dicere, & rectius
 meo quidem iudicio hæc verba esse ec-
 clesie catholice perfidam Iudaorū sy-
 nagogam vocantis, vt ab infidelitate &
 erroribus ad fidem & veritatem reuerta-
 tur. Appellatur autem concio Iudaorū
 Sulamithis hoc est Hierosolymitana, quia
 præcipua eorum ciuitas fuit Ierusalem.
 Vocat autem eam ecclesia, quater dicēs,
 reuertere, quoniam in quatuor mundi
 præcipuis partibus dispersa est. Capite
 quadragesimo Esaiæ. Pro: Completa est
 malitia eius: scribendum est: Completa
 est militia eius. Nam in Hebræo est no-
 men מִלְחָמָה quod significat militiā, & tē-
 pus definitum, & vitam humanam, quæ
 vt ait Iob capite septimo, est militia su-
 per

per terram. Et capite sexagesimo eiusdem Esaiæ: Filia tuæ de latere surgent: Pro surgent est in Hebræo verbū יָצָא, quod significat suggere, & educare. Quare scribendum est. Filia tuæ de latere surgent. Capite quinquagesimo primo Ieremiæ, pro: Interficate omnem militiam eius: scribendum est: Interficate omnem militiam eius. Nam pro malitia eius est in Hebræo מַלְחָמָה. Hoc est militiam eius, siue exercitum eius. Capite. 10. euangelij authore Luca id quod vulgò legitur: Suspiciens autem Iesus dixit: Homo quidam, &c. legendum est: Suscipiens. est enim in Græco ἀπολαβών quod idem est ac suscipiens. Ac si dicat: Suscipiens sermonem & responsionem. Ita Euthymius interpretatur, hoc est respondens. Illud etiam capite. 23. eiusdem euangelij: Et stabat populus expectans: legendum est: Et stabat populus spectans: hoc est videns, contemplans, & cernens. Non ea quæ fiebant, sperabat, sed videbat. Id ostendit aperte litera græca habens θεωρῶν, à verbo θεωρεῖν, quod significat intueri, videre, spectare. Hæc sunt, quæ mihi venerunt in mentem, de quibus pium lectorem admonerem: quæ vitia nec sunt Latini nostri interpretis, vt diximus, nec vulgata editionis: sed typographorum & librariorum: quorum incuriæ meritò tribuuntur: quemadmodum hoc Danielis lolo, surripuerunt, pro surreperunt.

Theod. ¶ *Donec arriperent eos leones.* Theodotio habet: Donec dominati sunt eorū leones. Pro arripere est in Hebræo verbū אָרַץ. Xalat, quod significat arripere, vt hîc: & dominari: vt capite Ecclesiastis octauo: Interdum dominatur homo homini in malum suum. Significat etiam

exuere, authore Reuchlino, & soluere: Reuchl. vt Iosue quinto: Solue calciamentum Iosue. 5. tuum de pedibus tuis: locus enim in quo stas, sanctus est. Hæc est eius sententia: etiamsi alij dicant loco illo esse verbum Naxal, quemadmodum capite. 3. Exodi, Exod. 3. vbi Deus idem etiam dixit Mosi. Appellabantur ea loca sancta ob Dei apparitionem. Ac fortasse huiusmodi loca olim patriarchæ simili cerimonia venerabantur: nec ad ea ingredi soliti erant nisi calceis solutis in reuerentiæ signum. Vel ideo iubetur soluere calceos ex pellibus animalium mortuorum confectos, quia per illos opera mortua prohibentur: quæ à pedibus hoc est, ab affectionibus separanda sunt. Id voluit Christus dominus significare, cum dixit discipulis suis apud Matthæum decimo: Noli- te possidere aurum, nec argentum, nec pecuniam in zonis vestris: non peram in via, nec duas tunicas, nec calceamenta, nec virgam. Diuus etiam Lucas capite Luc. 10. decimo de missione septuaginta duorum discipulorum tractans, ait dixisse illis dominum Iesum: Nolite portare sacculum, nec peram, neque calceamenta. Vbi diuus Gregorius: Non debet, inquit, Christi discipulus stultorum operum exempla cōspicere: ne sua opera quasi ex mortuis pellibus credat munire. Sunt enim multi, qui prauitatem suam ex alienis prauitatibus tuentur. Hi quid aliud faciunt, nisi pedes suos ex mortuorum animalium munire pellibus conantur? Hactenus ille. Existimo Christum Iesum verbis illis voluisse docere paupertatem: & inanem mundi tollere sollicitudinem. Eam ob causam hæc sunt ab euangelistis memoriæ prodita, & perpetuis monumentis cōsignata: quibus seruator noster

ster discipulos suos ad vitandam cupiditatem cæcã animorum dominatricẽ erudiuit. Cũ euangelica philosophia sit in paupertate, & honorũ mundi desipientia, cæterisque virtutibus constituta: voluit, vt hi quos ad eam nuntiandã & propagandã mittebat, eas opes & dignitates contemnerent, ad quas plerique mortalium auiditate inflammati rapiuntur. At inter Marcum & duos alios euangelistas videtur esse prima facie repugnantia: hi enim, vt ostendimus, asserunt fuisse apostolis, & discipulis calceamenta prohibita: Marcus verò capite sexto ait, concessum illis fuisse vti sandalijs: sandalia autem calcei quidã sunt. At altè spectare si velis, & ad veritatis subtilitatem reuocare rationem, videbis apertè, nullam inter illos esse discrepantiam. Sandalia quæ illis concessa sunt, plantam solũ pedum tegunt ob itinere incommoda: nudam verò relinquunt partem superiorem. At calceamenta illis prohibita ea sunt, quæ totos pedes vndique tegunt. Pro sandalijs apud Marcum est in Græco *σχιβάλια*, hoc est soleæ supernè funiculis quibusdam alligatæ. Hoc calceamenti genus vocari sandalium asserit beatus Augustinus. Eo vocabulo vtitur diuus Lucas Actorum. 12. eũ ait: *ὁρῶ δὲ δὴσαι τὰ σχιβάλια σου*: Hoc est: subliga soleas tuas, vel sandalia tua. Pro quo editio vulgata habet: Calcia caligas tuas. Sed in idem recidit. Fuisse autem apostolos soleis illis vsos indicat Eusebius Emislenus in homilia in caput Lucæ decimum. Huiusmodi calceos, siue sandalia, siue soleas iussit angelus diuus Petro, vt sumeret. Nam hodie vna ex illis soleis Romæ inter cæteras eius reliquias seruatur. Voluit Deus, vt eius discipuli haberent pedes coopertos ex parte inferiore, quæ respicit terram, & nudos ex parte superiore, quæ spectat in cœlum. Nam affectiones nostræ pedibus significatæ non debent tangere terram, nec respicere illam. sed ad superna dirigi, & cœlestia contemplari. Ad res terrenas & caducas tegendæ sunt, & ad excelsas æternasque aperiendæ, mundum firmiter contemnerent, & ad Deum ardentè aspirantes. Accipi autem pedes pro affectionibus indicat David psal. 25. Psal. 25. cũ ait: *Pes enim meus stetit in directo: in ecclesijs benedicam te domine.* Et. 35. *Non veniat mihi pes superbiæ.* Et. 118. *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Ierusalem.* Et filius eius capite quinto Prouerbiorum. *Pedes eius descendunt in mortẽ.* Et Zacharias apud Lucam. 1. *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* Eam ob causam voluit Christus pedes apostolorum abluere. De quo ait capite primo Apocalypsis diuus Ioannes: *Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Eam ob causam dixit Petro apud Ioannem tertiodecimo capite: *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Nisi enim pedes hoc est affectus nostri fuerint abluti per Christum Deum nostrum, fieri non potest, vt gloriam sempiternam consequamur. Hi sunt pedes animæ, de quibus vide Hieronymum illud diui pauli ad Ephesios capite sexto explanantem: *Calciati pedes in præparatione euangelij pacis:* Augustinum tractatione. 57. explicantẽ illud quinti capituli Canticorum: *Laui pedes meos:* Ambrosium sermone tertiodecimo in psalmum. 118. versiculum illum exponentem. *Ab omni via mala prohibui pedes meos.* Ab his pedibus sumus

sumus

sumus calceamenta soluturi: locus enim in quo stamus, hoc est ecclesia catholica terra sancta est. Aspicias igitur verbum hoc Xalat significare soluere & exuere, & dominari, & arripere: & in hanc ultimam significationem accipi hoc Danielis loco ab interprete nostro Latino.

Pax vobis multiplicetur. In Chaldaeo est **שלכון** Xelamecon. Hoc est, pax vestra: vel pax vobis. Vox Hebraea est Xalom, vel vt alij scribunt, Salom, quae pacem significat: vt psalmo. 37. Non est pax ossibus meis. Vnde Salomon idem est quod pacificus: filius Dauidis ex Bethabee. Et Salome pacifica: mulieris nomen apud Marcum quintodecimo. Et Salmanasar pax ligata: Rex Assyriorum, de quo loquitur scriptura capite decimo septimo libri quarti Regum. Accipitur pax pro bonorum copia: ideo apostolus in epistolis suis hac vtitur salutatione: Gratia vobis & pax. Et Darius hoc loco: Pax vobis.

Porro Daniel perseverauit. Pro perseverauit est in Hebraeo verbum **צלח** Tsalach, quod significat perseuere, & prosperè vitam degere: pro quo roster interpres vertit aliquando prosperari: vt psalmo primo: Omnia quaecumque faciet, prosperabuntur. Et capite Ieremiae duodecimo: Quare via impiorum prosperatur? Hoc ideo ait, quia solet aliquando piorum virorum animus angere, & commoueri specie felicitatis impiorum, videns eos opibus & potentia florere: ac nulla commendatione meritorum ad illustres dignitates per omnes honoris gradus extolli. Id animo percipiens diuinus psaltes has voces emisit: Zelauit super iniquos, pacem peccatorum videns. At prosper super iniquos est in Hebraeo: **צלח**.

hoc est, contra insanos. Eo vocabulo vtitur Dauid psalmo. 74. cum ait: Dixi iniquis: nolite iniquè agere. Pro quo poteris transferre: Dixi insanis: nolite insanire. Ex quo colliges, omnes improbos non solum stultos esse, sed amentes & insanos: & ex consequente seruos. Est enim antiquorum sententia memoriae prodita, & à viris sapientibus vsurpata: nisi sapientem liberum esse neminem. Quis enim fieri potest, vt liber sit, qui seruus est cupiditatum, qui temeritate & insania ductus vanis paret appetitionibus, qui non refrenat libidines, non contemnit voluptates, non imperat iracundiae, non coercet auaritiam, non denique labes animi repellit? Verissima est illa Dei nostri sententia apud Ioannem octauo: Qui facit peccatum, seruus est peccati. Quare non est, cur ob impiorum res prosperas, & ad voluntatem fluentes ira concitemur, aut inuidia moueamur. Audiamus diuinum ac regium vatem dicentem psalmo trigesimo sexto. Noli emulari in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniustitias. Vbi pro prosperari est hoc idem verbum Tsalach. Eam ob causam potest hic Danielis locus transferri: Porro Daniel functus est prosperitate: vel prosperè egit: vel felicitatem cum vita coniunxit. Vel sic: Porro Danieli cuncta prosperè euenerunt. Theodotio vertit: prosperatus est. Et eodem modo Pagninus. Interpres Theodreti transtulit: Prosperè successere res Danieli. Quae omnia in idem recidunt.

Argu-

Argumentum capituli septimi.

Arrat diuinus vates visionem sibi ostensam quatuor bestiarum, quam de quatuor mundi imperijs, Babylonico

Persico, Græco, & Romano interpretatur. Vaticinatur de calamitatibus virorum fide, pietate, cæterisque virtutibus præstantium, quos Deus per varios casus plerumque, & acerbis angustias ad vitam ducit beatam & immortalem. Prædicat Antichristi tyrannidem: & æternum Christi Dei nostri regnum: secundum eius aduentum, & vltimum iudicium, ubi impij ad æternos relegabuntur ignes, suorum scelerum pœnas daturi: iusti verò illam vitam consequentur in cælo, quæ est vera vita nominanda: ubi omnibus qui iustitiam coluerint, & in gratia decesserint, scimus certum esse locum, ubi beati Deo æuo sempiterno fruuntur.

Caput septimum.

A N N O primo Balsasar regis Babylonis Daniel somnium vidit: visio autem capituli eius in cubili suo: & somnium scribens breui sermone comprehendit, summamque perstringens, ait: Videbam in visione mea nocte: & ecce quatuor venti cæli pugnabant in mari magno. Et quatuor bestie grandes ascendebant de mari diuersè inter se. Prima quasi leona, & alas habebat aquilæ. Aspiciebam, donec euulsa sunt alæ eius: & sublata est de terra: & super pedes quasi homo stetit, & cor hominis datum est ei. Et ecce bestia alia similis orso in parte stetit: & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus

eius: & sic dicebant ei: Surge, comede carnes plurimas. Post hæc aspiciebam: & ecce alia quasi pardus, & alas habebat quasi auis quatuor super se: & quatuor capita erant in bestia, & potestas data est ei. Post hæc aspiciebam in visione noctis: & ecce bestia quarta terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis. Dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans. Dissimilis autem erat cæteris bestiis, quas videram ante eam: & habebat cornua decem.

B

Explanatio.

A N N O primo Balsasar. Quæ hoc septimo, & sequenti capite narratur, iuxta historię seriem priora sunt his, quæ duobus superioribus capitibus narrata sunt. Nam visio huius capituli septimi fuit anno primo Balsafaris, & capituli octauo anno eius tertio: at ea quæ capite quinto continentur, acciderunt vltimo anno, imò vltimo die eiusdem Balsafaris: eoque mortuo tenente Dario clauum imperij, fuit Daniel in foueam leonum coniectus, & inde mirabiliter liberatus: cuius historia fuit ab eo memorię prodita, & capiti sexto mandata. At si diligenter aduertere & perpendere volueris, videbis Danielem hac in re à ratione haud quaquam discrepare. Nam prius scripsit prodigia omnibus perspicua & manifesta, quæ sub Nabuchodonosore, Balsasare, & Dario, eorum ordine seruato mirabiliter acciderunt. Nunc verò narrat visiones sibi ostensas, quarum ipse solus erat conscius: quæ erant vaticinationes suo tempore implendæ, nullo interitu hominum extinguendæ, nulla obliuione posteritatis obscurandæ.

Somnium vidit. Hoc est, ostendit ei Deus

Deus visionem in somnijs, cuius summam breui scribit sermone. Et exorsus est narrationem hoc modo.

¶ *Ecce quatuor venti cœli.* Accipitur cœlum pro aere, vt Genesis primo capite: Et præsit piscibus maris, & volatilibus cœli. Et secundo: Apellauitque Adâ nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia cœli. Psalmo decimosextimo: Intonuit de cœlo dominus, & altissimus dedit vocem suam, grando & carbones ignis. Vbi diuinus psaltes de tonitruis, & grandinibus, & fulminibus ardentibus loquitur: quæ omnia fiunt in aere. Esaias quinquagesimo quinto: Descendit hyber & nix de cœlo. Et Christus Deus noster apud Matthæum octauo, & Lucam nono: Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet, vbi caput suum reclinet. Et Ioannes octauo Apocalypsis: Et vidi, & audiui vocem vnus aquilæ volantis per medium cœli. Sed hoc in loco Apocalypsis potest cœlum accipi pro ecclesia, per quam volant aquilæ, hoc est concionatores euangelici verbû Dei prædicantes, qui per morum integritatem & doctrinæ altitudinem debent sublimius cæteris volare. At perspicuum est cœlum non solum hîc apud Daniellem, sed multis alijs in locis accipi pro aere. Appellantur autem venti aeris, siue ex aere, quia in aeris regione effluunt, & feruntur. Imò ventus, vt graues afferunt philosophi, est ipse aer ob terre exhalationes motus & cõcitatus: aer enim effluens huc & illuc ventum efficit, aut ventus efficitur. Ac etiam si venti sint multo plures, fit tamen hoc loco mentio quatuor solum, quia hi quatuor sunt præcipui, & primarij: nimirum

Subsolanus, Fauonius, Septétrio, Austere

¶ *Pugnabant in mari magno.* Hoc est, hi quatuor venti ab Oriente, Occidente, Septentrione, & Meridie flantes irruerant in magnum mare, illudque perturbabant. Mare magnum est mundus, varijs tumultibus exagitatus: iuxta illud Osæ vndecimo: Formidabant filij maris. Et illud saluatoris nostri apud Matthæum tertio decimo: Simile est regnû cœlorum fagenæ missæ in mare. Et illud Apocalypsis tertio decimo: Vidi de mari bestiam ascendentem: hoc est Antichristum de mundo dimanantem.

¶ *Et quatuor bestie grâdes.* Hoc est, quatuor regna seu imperia. Itaque mare est mundus, motus eius est turbulentus discordiarum ac bellorum tumultus: venti sunt vanitates, & cupiditas dominandi, & arrogantia, & spiritus superbiæ, ex quibus mundi perturbatio generatur: bestie sunt imperia, ex quorum auiditate rerum conuersiones oriuntur. Mouetur mundus, & turbatur ventis, cum homines superbi, vanitatibus inflati cupiunt, atque quærunt dominationem: & ad opes, dignitates, & supremâ potestatem rapiuntur. Vult hoc loco Daniel significare magnos motus, qui in principio horum quatuor imperiorum exorti sunt. Theodoretus per vêtos intelligit rerum mutationes. Hieronymus verò angelicas potestates, quibus præcipua regna commissa sunt: iuxta illud capituli. 32. Deuteronomij: Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam, cõstituit terminos populorum iuxta numerum angelorum Dei. Ita enim habet versio Septuaginta: licet editio vulgata iuxta literam Hebræam habeat: iuxta numerum filiorum Israël. Citat Hieronymus

nymus hunc locum iuxta translationem Septuaginta, quemadmodum eum citat Gregorius in sermone angelorū: & Anselm. Anselmus in libro Cur Deus homo. Et Hieron. ait Hieronymus, ideo hos quatuor ventos dici ventos cœli, quia vnusquisque angelus cœlestis facit pro regno, quod sibi creditum est. Quidam per bestias non solū regna, sed reges ipsos intelligunt.

¶ *Prima quasi leona, et alas habebat aquile.* Capite secūdo narrauit Daniel somniū Nabuchodonosoris, in quo vidit statuam, cuius caput erat ex auro, pectus cum brachijs ex argento, venter & femora ex ære, tibiæ ex ferro. Cū rex ille esset ob metalla hæc superbia elatus, per eadem accepit regnorum enigmata: at cū Daniel ea contemneret, non per illa, sed per animalia sibi in visione imaginaria ostensa, eadem regna intellexit. Similiter Ioel capite primo per quatuor plagas terram destruentes. Primum regnū Danieli ostensum fuit Babylonicum in statua Nabuchodonosoris significatum per caput aureum, hîc autem per leonā, aut vt quidā ex Chaldæo transferunt, per leonem, propter eius præstantiam, potentiam, & fortitudinē. Vt enim Nabuchodonosor in statua comparatus est cum auro, quod cæteris præstat metallis: ita modò cū leone, qui est cæteris animantibus rationis expertibus excellentior. Fortasse dicitur rex Babylonis leo propter terrorem & immanitatem. Ita appellatur capite. 4.

Jerem. 4. Jeremiæ, vbi diuinus vates ita inducit Deum cum Hierosolyma loquentem, eiusque vastitatem nuntiantem: Malum ego adduco ab Aquilone, & contritionem magnam; ascēdit leo de cubili suo,

& prædo gentium se leuauit. Vbi per Aquilonem intelligitur Babylon, & per leonem Nabuchodonosor, qui erat Hierosolymam vastaturus. Et Ezechiel capite decimosextimo eum appellat aquilam grandem, ob eius superbiam & dominatum. Sed non sum nescius, appellari aliquando regem leonem & aquilā in bonam partem. Debet enim esse leo propter animi fortitudinem: aquila ob in agendis rebus celeritatem, & ingenij altitudinem & contemplationem: bos ob constantiam in laboribus ferēdis: homo ob humanitatem & clementiam. Id existimat Galfridus significari quatuor Ezechielis animalibus. Aspicias igitur regem Babylonis vocari leonem vel propter crudelitatem, vel propter fortitudinem & regiam præstantiam. Accipi autem leonem pro homine immanitate ac feritate insigni indicat Dauid, qui sciens parari sibi insidias ab impio Saule, confugit ad Deum, has ad illum voces emittens: Domine Deus meus in te speraui: saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me. Ne quādo rapiat vt leo animam meam. Vbi anima accipitur pro vita, vt multis alijs in locis diuinarum literarum. Etsi Magnus Basilius, Ioannes Chrysostomus, & Theodoretus hunc locum de Absoleone explanarunt, qui in patrem suum irruerat, & impetum fecerat, & ad crudele exitium vocauerat: Hieronymus tamen cum omnibus ferè Hebræis illū ad Saulis immanitatem referendum arbitrantur. Sed parum refert exponi de vno aut altero, dummodò per leonem princeps crudelis intelligatur. In eandē significationem sumitur à Jeremia, cum ait Threnorum tertio: Factus est mihi leo in

leo in

Ezec. 19. leo in abscondito. Et ab Ezechiele decimonono: Leo factus est, & didicit capere prædã, hominẽmq; comedere. Accipitur etiam pro viro iustitia, magnanimitate & fortitudine præstante: vt. 28 Prou. 28 Prouerbiorum: Iustus autem quasi leo confidens. Et tertio libri primi Machabæorũ dicitur de strenuo Iuda Machabæo: Similis factus est leoni in operibus suis. Imò Christus Deus noster leo appellatur ob fortitudinem, & excellentiam, & regiam dignitatem. De illo intelligitur illud Apocalypsis quinto: Vicit leo de tribu Iuda. Nec solum in literis diuinis, sed etiam in humanis per leonem magnanimitas significatur. Eam ob causam aiunt, Almetum coniũxisse leonem cū apro, vt ostenderet esse animi fortitudinem cum corporis viribus copulandam: per leonem enim animi vim ac magnitudinem, per aprũ verò corporis robur interpretantur. Hanc animi fortitudinem & celsitatem voluit significare rex Simãdius seipsum in marmore sculptum in magnifico sepulchro suo in figura leonis relinquens: vt narrat Diodo. libro secundo Bibliothecæ Diodorus Siculus. Est etiã leo corporei roboris hieroglyphicũ, vt indicat numus Antiochi, in quo sculptus est leo humi procubens cū noctua super volate. Quo rex ille voluit significare, vires corporis designatas per leonẽ, cedere sapientiẽ per noctuã intellectã: vt Pierius Valerianus existimat. Et quoniam leo diuidit prædam inter alia animalia, designat liberalitatem & magnificentiam, quæ est rerum magnarum & excelsarum cum animi ampla quadam & splendida propositio- ne agitatio & administratio: quæ regi- bus maxime conuenit, & his, qui opibus

& diuitiarum affluentia cumulantur. Hæc sunt rationes ob quas rex Babylonis in leonis figura apparuit Danieli. Sed editio nostra vulgata leonem habet, nõ leonem. Vbi Hieronymus: Regnum, in- Hieron. quit, Babylonicum propter sauitiã seu propter luxuriam & vitam libidini seruientem non leo, sed leona appellatur. Aiunt enim hi, qui de bestiarũ scripsere naturis, leonas esse ferocios, maxime si catulos nutriant: & semper gestire ad coitum. Hactenus ille. Porro mulieres libidini deditas per leonas intelligi, multis constat veterum scriptis & monumentis. Huius petulantia causa fortasse Ezechiel capite nono Hieroso- Ezec. 19. lymam leonem vocauit.

¶ *Et alas habebat aquile.* Hoc est diuitijs affluerebat. Nonnulli per alas aquilæ intelligunt superbiam, insolentiam, & vanitatem. Alij potentiam & velocitatem, & artem militarem, ac armorum peritiam, quibus rebus regnum illud se ferebat in sublime. Albertus magnus per a- Albert. las intelligit exercitus hinc inde se extendentes, iuxta illud Esaiæ capite octauo: Esai 8. Erunt extensio alarum eius implens latitudinem terræ tuxõ Emanuel. Alij per has alas nationes intelligunt ac gentes vicinas, quas Nabuchodonosor superauerat, & in dittonem suam redegerat.

¶ *Aspiciebam, donec euulsa sunt ale eius.*

Id est, diligenter intuebar mentis oculis diuino lumine illustratis, alas illas euelli à leona. Significat ablatã potentiã Nabuchodonosori, quando incidit in amẽtiã: vel vniuerso regno Babylónico, quãdo fuit à Medis ac Persis captũ, & euersũ.

¶ *Et sublata est de terra.* Bestia illa regnũ Babylonicũ designãsa missa est, cum Balsasar fuit interfectus, & ciuitas euersa, &

tota Chaldæa in Darij ditione redacta. Et tunc gens Babylonia stetit super pedes suos, & recepit cor humanum. Hoc est, in se reuerfa intellexit fragilitatem & imbecillitatem suam, & mundi inconstantiam & varietatem. Stare super pedes est non iacere, sed erigi & excitari non solum quo ad corpus ad ambulandum, sed quo ad animum ad intelligendum. Quæ de re ea poteris videre, quæ obseruauimus in cõmentarijs nostris in Ezechielem, verba illa secũdi capituli explanantes: Fili hominis sta supra pedes tuos. Potest totum hoc non de regno, sed de rege Nabuchodonosore explanari. Fuit enim regno priuatus, & sublatus de terra, hoc est de hominũ familiaritate, & cum bestijs in agris & syluis versatus: sed in pristinum statum restitutus redijt ad mētem, & erectus est more humano, qui instar quadrupedum gradiebatur: hominĩsque figuram atque intelligentiã recuperauit. Vide caput quartum, & quæ ibi annotauimus: vbi inuenies Nabuchodonosorem ob superbiam & insolentiam regnum cũ vsu rationis simul amisisse. Vt enim Cyclops absque oculis manus quoquo versum porrigebat nullo certo scopo: ita magnus rex si est cæca ac temeraria superbia raptus, quiduis ingreditur in sano rerũ tumultu, sed nullo certo iudicio. Ex quo efficitur, vt perniciẽ sibi ipsi in sciº machinet. ¶ *Ecce bestia alia similis vrsõ.* Hac secũda bestia significatur regnum Persarũ, quod ob duriciem, & feritatem, & laborum toleratiã cum vrsõ comparatur. Animal est viribus pollēs, sed minus generosum leone: at in labore patientius, & in victu parcus. Quæ omnia Medis ac Persis cõgruebant: vt apud Trogum

Pompeium, & Xenophontem, & alios Xenop. historicos licet videre. Et vt vrsus in or- Similitu do. Plinius. tu suo authore Plinio deformis est, sine oculis, sine pilis, sine cruribus: at mater eum lambendo semfim ita conformat, vt perfectum reddat: ita regnum Persarum initio sui dominatus sordidum fuit & abiectum: sed tempore succedente ita illud prudentia in moribus expoliuit, & in arte militari instruxit, vt paulatim ad summam nominis amplitudinem & claritatem perduceret. Significari autẽ in literis diuins principes per vrsos asserit Augustinus sermone. 204. & Eucherius in quartum Regum. Nam cum Eliseus ascenderet in Bethel, egressi sunt de ciuitate pueri eum illudentes, ex quibus duo vrsi de sylua egressi quadraginta duos lacerarunt. Id sub figura tunc gestum adumbrabat fore, vt duo imperatores Vespasianus & Titus post quadraginta duos annos à domini ascensu in cœlũ Iudæos occiderent, eorũque munitissimam urbem Hierosolymam funditus delerent, quòd cœlestẽ Elisecũ mũdi saluatorem irrississent, & ad crudelissimã cædem falsis criminibus vocassent. ¶ *In parte stetit.* Hoc est, aduersus vnã tantũ partem se erexit: solum in Babylonios irruit, non in Iudæos. Duo erant gentium genera in regno Babylonio, nimirũ Chaldæi seu Babylonijs, & Hebrei: Darius autem ac Cyrus intactis Hebreis in Chaldæos duntaxat impetum fecerunt. Intelligitur hoc de bello Babylonico: nam alioquin multũ sanguinem aliarum nationũ effuderunt Persæ duce Cyro, vt bellũ testatur Scythicũ contra To- myrin: de quo videre poteris Herodotũ Herod. in libro, qui inscribitur Clio, Iustinum Iustinus libro primo, Orosium libro secũdo. Vel Orosius

in parte stetit: hoc est, euersis alijs imperij sui partibus, amissis alijs regionibus sibi olim subiectis, in vna tantum remansit: vnam solum partem imperij retinuit.

¶ *Tres ordines erant in ore eius.* Id est, tria habebat imperia, Persicum, Medicum, Babylonium: quæ cum fuissent distincta fuerunt confusa, & ad vnum redacta.

¶ *Surge.* Hoc ei dicebant crudeles eius famuli. Surgere hoc loco idem est quod seipsum parare: vt Iosue primo: Surge, transi Iordanem istum. Hoc est, para te ad Iordanem hunc transeundum.

¶ *Comede carnes plurimas.* Para te ipsum ad carnes permultas comedendas: da operam, vt magnam hominum multitudinem interficias. Sinedoche figura est, vt caro pars hominis pro toto homine accipitur.

Rom. 3. Accipi autem carnem pro homine indicat Paulus apostolus, qui cap. 3. ad Romanos ait: Ex operibus legis non iustificatur omnis caro. Et capite secundo ad Galatas eandem sententiam ait: Scientes quod non iustificatur homo ex operibus legis. Accipitur etiam caro pro

Galat. 2. sola muliere: vt Ioannes primo: Nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri. Ioan. 1. Præterea sumitur pro peccatore, pro li-

Ambro. alijs rebus: vt licet videre apud Ambrosium libro de Isaac. 2. apud Clementem Alexandrinum primo Pædago. 6. apud Angust. Augustinum. 2. de Genesi contra Manichæos. 12. apud Isichium in Leuiticum. 7.

Isichi. Sed hoc Danielis loco accipitur pro homine in communi: & comedere carnes pro exercere in homines crudelitatem.

Non omnes concitabant regem ad illam, sed qui immanes erant: ac fortasse tres illi, quos rex in excelsa dignitate constituerat, præter Daniele, qui fuit in loco cu-

iisdam ex illis constitutus. Quam ob causam forsitan dixit: Tres ordines erant in ore eius: hoc est tres regni gubernatores, qui excepto Daniele crudelitatem exercebant, ad quam regem concitabant.

¶ *Quem admodum non poteris cognoscere sit necne integrum vas, nisi illud impleatur liquore: sic nec hominem, nisi ei fuerit magistratus commissus, & munus gubernandi commendatum.* Qui enim priuati immanitatem cooperiebant, quæ uti non poterant, eam in medium proferunt, cum ad dominatum ascendunt.

Nam vt carbones candentes sub cinere in fabri ferrarij officina videntur extincti: at flantibus folibus, ignemque excitantibus exardescunt, micant, & vrunt: sic antiqua odia quæ in vita priuata videbantur extincta, flatu dominij, imperijque potestate

recrudescunt, vibrant, & crudeles vltionis flammam emittunt. Nec solum ipsi Persæ crudelitatem exercebant, sed regem ad illam exagitabant: cum nihil sit in principe perniciosius crudelitate, nihil abiectius: contra verò nihil vtilius clementia, nihil præstantius.

Id intelligens sapiens ait capite sextodecimo Proverbiorum: In hilaritate vultus regis vita: & clementia eius quasi imber ferotinus. Hoc est quasi pluuia desiderata terram nutriens, vt pulchros vberesque fructus ferat.

Et capite vigesimo. Misericordia & veritas custodiunt regem: & roborabitur clementia thronus eius. Et vigesimo quinto: Aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur iustitia thronus eius.

Aurum sceptrum regis Assueri, quod extendit ad Esther, designat clementiam: sceptrum verò ferreum, de quo dicitur secundo psalmo: Reges eos in virga fer-

rea: Similitudo. Similitudo.

Prou. 16. Prou. 20. Prou. 25.

Ester. 4. Psal. 2.

S 2

rea: iustitiæ seueritatem, quæ non adhibetur nisi exigente necessitate. Nam tunc nõ est crudelitas crimina pro Deo punire, sed pietas. Ita ait in epistola ad Riparium diuus Hieronymus: cuius sententia est in sacros canones relata vigesimatertia quæstion. 8. Legi. Crudelitas enim est animi atrocitas & immanitas, legi naturæ, quam sequi debemus, inimica. Hæc nec sanguine expletur, nec est vlla calamitate satiata: sed omnem repellens humanitatem, spumat ex ore scelus, anhelat ex intimo pectore sæuitiam. Contrà verò clementia est animi lenitas & benignitas hominum naturæ consentanea, per quam animus temerè in odium alicuius inuentionis concitatus comitate retinetur. Hæc ita coluerunt veteres Romani, vt in numis sculperent. AENEAS VICUS in commentarijs in veterum imperatorum numismata, vnum describit habens ex vna parte caput pietatis, & ex altera tria religionis instrumenta, lituum, guttum, securim. Hoc numisma fuit excusum ex auro per Hirtium prætorem post deuictos à Cæsare Pompeij legatos ipso iterum consule facto, vt Florus testatur libro quarto: & Dion Cassius quadragesimo primo. Esse autem caput pietatis perspicuum est ex numismate æreo Drusi Cæsaris, quod eandem omnino habet figuram cum hac subscriptione: Pietas. Et Hubertus Herbiopolita in historijs imperatorum aliud numisma depingit, in quo est imago pietatis cum cornucopia, & ciconia, quæ est pietatis solum, cum hac inscriptione: Pietas. Et in fastis describit aliud, in quo est sculptum templum pietatis. Ita antiqui pietatem venerabatur,

Hieron.

Vicus.

Florus.

Dion.

Hubert.

vt ei templum dedicarent. Colere illam vt Deum fuit intolerabilis vanitas & superstitio: sed diligere illam fuit laudabile, eorumque gloriæ tribuendum. Et quamuis clemetia conueniat omnibus, maximè tamen principi, vt ait Seneca in libro de clementia, cuius est admirabile ornamentum. Nam crudelitas parit odium, dissidium, & interitum: clementia autem beneuolentiam, concordiam, & perpetuitatem. Vt enim singula hastilia facillè franguntur, coniuncta autem frangi haud quaquam possunt: ita qui a se inuicem dissident animo & voluntate, facillè superantur: concordantes autem insuperabiles perseverant. Nec solum clementia parit cõcordiam, sed multa alia bona nomine vitæ significata. Nam vt capite vndecimo Proverbiorum ait sapiens: Clementia præparat vitam: Et apostolus capite quarto epistolæ prioris ad Timotheum: Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. At impij Persæ suadebant regi suo immanitatem & tyrannidem, vt eum non regem efficerent, sed tyrannum. Quid enim interest inter regem, & tyrannum, nisi quòd hic utitur crudelitate, ille autem clementia? Est enim imago quædam Dei, qui est clemētissimus. De eo ait ita diuinus psaltes: Tu domine Deus miserator & misericors, patiens & multæ misericordiæ. Et iterum: Suavis dominus vniuersis: & miserationes eius super omnia opera eius. Et Ionas capite quarto: Scio, quia tu Deus clemēs & misericors es, patiens, & multę miserationis. Eam ob causam vt speculū quamuis auro gemmisque ornatum sit, nisi tamen similem repræsentet imaginem, inutile quidem

Seneca.

Similitudo.

Prover.

1. Tim. 4.

Psal. 85.

Psa. 144.

Ion. 4.

Similitudo.

quidē erit: sic rex tametsi sit indutus or-
 natu regio multo auro, multisque gēmis
 distincto, & illustrat° diademate magnis
 ac fulgētibus margaritis illuminato, &
 illustri sceptro, alijsq; insignibus regijs
 splēdidissimē excult°: erit tamē inutilis,
 nisi eum imitetur, cuius debet in terra ge-
 rere imaginem: nisi crudelitatem ratio-
 ni inimicam repellat. Et licet eum con-
 siliarij ad immanitatem moueant & irā,
 non illis hac in re voluntatem gerat,
 ne cum polypo quibusuis locis colorē
 mutante comparatur: cui similis est, qui
 quorumlibet moribus & consilijs accō-
 modatur. Est namque in ponderādis cō-
 silijs magna opus prudētia summē prin-
 cipibus necessaria. Nam quemadmodū
 non debet sumere citharā, qui nec canē-
 di, nec pulsandi peritus sit: ita non debet
 rempublicam gubernandam suscipere,
 nisi qui sit prudentia præditus. Hęc eum
 docebit consilia crudelitatem illi suadē-
 tia repudiare, eumque ad clementiā ex-
 citantia suscipere. Nam vt ait capite se-
 cundo epistolæ suæ Iacobus: Iudicium
 sine misericordia illi, qui non facit mi-
 sericordiam. Et Paulus quarto epistolæ
 ad Ephesios: Estote inuicem benigni &
 misericordes, donantes inuicem, sicut
 Deus in Christo donauit vobis. Et ipse
 Christus dominus noster capite. 6. euan-
 gelij authore Luca: Estote misericordes,
 sicut & pater vester misericors est.
 ¶ Post hæc aspiciēbā, & ecce alia quasi par-
 dus. Tertium regnum est Macedonū si-
 ue Græcorū, quod cū pardo animalive-
 locissimo, quod præceps fertur ad sangui-
 nē, comparatur. Nihil enim fuit victo-
 ria Alexandri magni celerius, nihil cōci-
 tatius. Pardus est maculosus: maculas au-
 tem interpretantur nonnulli varias regio-

nes & oras, quas Alexander subegit: vel
 labes & vitia, quibus se maculauit ac
 polluit. Per alas auis intellige eius libe-
 ralitatem, vel celeritatem: vel ea, quæ su-
 per alis primi animalis paulò antè obser-
 uauimus. Per quatuor capita pardi intel-
 liguntur quatuor præcipui duces exerci-
 tuū eius: vel quatuor reges, qui illi suc-
 cesserunt: nempe Ptolemæus: Seleucus,
 Philippus, Antigonus. Pardus cū sit
 bestia maculis distincta, est pulchra & ele-
 gās, cuius scēmina appellatur panthera:
 quæ etiam si exterius videatur innocua,
 est tamē fallax, amaritudine plena, & hu-
 mani sanguinis auida. Sunt, qui existi-
 ment idem esse pardum ac pantheram:
 scēminam autem pardalim vocari. Aiūt,
 multa animalia sectari pantheram eius
 odore ac pulchritudine delectata: quæ
 ab ipsa capiuntur, & dilaniantur: eamq;
 esse eius in venando solertiam. Quapro-
 pter Ægyptij eos qui propria vitia tege-
 bant, & figuram virtutis ostendebant,
 imagine pantherę notabant. Huiusmo-
 di autem fuisse Græcos est multis in lo-
 cis veterum historiarum perspectum &
 exploratum. Quare eorum imperium
 præsertim tempore Alexātri cum par-
 do comparatur.
 ¶ Et potestas data est ei. Ostendit, Ale-
 xandrum adeptum fuisse imperium nō
 ob propriam fortitudinem, sed ob Dei
 voluntatem. Nam vt ait Daniel capite
 secundo de Deo loquens: Ipse mutat
 tempora & arates, transfert regna, atq;
 constituit. Et ipse Deus capite Pro-
 uerbiorum octauo: Per me, inquit, reges
 regnant: & legum conditores iusta de-
 cernunt: per me principes imperant,
 & potentes decernunt iustitiam. Vnde
 apostolus capite tertio decimo ad Roma-

nōs: Non est, inquit, potestas, nisi à Deo: quæ autem sunt, nimirum potestates, à Deo ordinatæ sunt. Et Christus apud Ioan. 19. dixit Pilato: Non haberes potestatem aduersus me ullam, nisi tibi datum esset de super. Itaque potestas est à Deo, sed abusus eius ab hominibus.

¶ *Post hoc aspicebam in visione noctis: et ecce bestia quarta terribilis.* Quartum imperium est Romanum per hanc quartam bestiam sine nomine designatum: quod Daniel aspexit in visione noctis, hoc est per somnium visione quadam imaginaria, mentis oculis diuino lumine illustratis. Erat hæc bestia terribilis ob terrorē, quē Romani alijs nationibus iniecerūt. Erat mirabilis ob eloquentiam, politiam, prudentiam, iustitiam, cæterasque morales virtutes. Erat fortis ob excelsi animi magnitudinem, & robur, quod est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, ac dolorum contemptio.

¶ *Dentes ferreos habebat magnos.* Hoc est, magnam habebat potentiā. Vel per magnos dentes ferreos intelligitur Romani imperij crudelitas, præsertim tempore Neronis, & aliorum imperatorum, qui Christi fideles acerbissimis cruciatibus vexarunt, & ad cædes crudelissimas vocauerunt. Nulla fuit vnquam talis feritas, nulla tam immanis sæuitia. Sed Christi martyres pietate ac iustitia præstantes animi alacritate, & magnitudine, & admirabili constantia omnia illa supplicia & tormenta pro Christo sustinebant. Per pedes quibus bestia illa cætera conculcabat, significatur imperij Romani tyrannis in tributis quondam intolerabilibus exigendis. Hæc quarta bestia non nominatur, quia nulla inuenitur, quæ possit cum Roma-

norum imperio in omnibus his, quæ de illo diximus, comparari. Ideo subditur: Dissimilis autem erat cæteris bestijs: Aiunt tamen nonnulli in psal. 79. Psal. 79. intelligi populum Romanum nomine apri feræ indomitæ, quæ vineam sabaoth, hoc est populum Iudaicum vastauit. Ita enim scriptum est: Exterminauit eam aper de sylua: singularis ferus depastus est eam. Non de ecclesia catholica, quæ apostolus in priore ad Timotheum capite tertio appellat domum Dei: sed de sylua, hoc est, de gentium infidelitate processit.

¶ *Et habebat cornua decem.* Hoc est, decem præcipua regna. Apud Zachariam Zach. capite primo quatuor cornua designant duo regna, nimirum Assyriorum, quod decem tribus captiuas abduxit: & Babyloniorum, quod duas tribus in Babylonicam cōiecit seruitutē. Vtitur metaphora sumpta à bobus, quorū quilibet duo habet cornua: quam ob causam vbi dixit: Ecce quatuor cornua: adiecit: Hæc sunt cornua, quæ ventilauerunt Iudam & Israël. Fortasse hoc Danielis loco accipitur numerus definitus pro indefinito, vt decem cornua multa regna, aut multos reges significant. Denarius enim sicut septenarius est plenitudinis numerus: & solet in diuina scriptura multitudinem nuntiare: vt Numerorum quartodecimo, vbi Deus loquens de Iudæorum sceleribus, quibus ipsum sæpe ad irā prouocauerant: Qui viderunt, inquit, maiestatem meam, & signa, quæ feci in Aegypto, & in solitudine: & tentauerunt me iam per decem vices. Iob capite decimonono dicebat amicis suis, qui cum multis affecerant contumelijs. En decies confundi-

funditis me: & non erubescitis opprimē
 tes me. Et primo Regū primo dixit El-
 cana vxorisux Annæ: Nunquid nō ego
 melior tibi sum, quā decē filij? Ecclesia
 stes. 7. Sapientia, inquit, cōfortabit sapiē-
 tem super decem principes ciuitatis. Et
 apud Matthaum. 25. omnis Christiano-
 rum multitudo cum decem virginibus
 comparatur. Vel decem cornua sunt de-
 cem reges, iuxta id quod ait diuus Ioā-
 nes capite decimo septimo Apocalyfis:
 qui simul existentes prope mundi finem
 imperium diuident Romanum. Ita etiā
 ait diuus Hieronymus. Dicamus, quod
 omnes scriptores ecclesiastici tradiderūt:
 in consummatione seculi quando regnū
 destruendum est Romanorum, decem
 futuros esse reges, qui urbem Romanā
 inter se diuidant. Petrus Comestor in ec-
 clesiastica historia hęc decem cornua ait
 ad mundi finem respicere: ad illōsq; de-
 cem reges spectare, qui per decem soles
 in vaticinio sibyllæ significantur. Et in-
 frā dicitur: Cornua decem ipsius regni
 decem reges erunt.

C Considerabam cornua: & ecce cornu a-
 liud paruum ortum est de medio eorum: &
 tria de cornibus primis euulsa sunt à facie e-
 ius. Et ecce oculi quasi oculi hominis erāt in
 cornu isto, & os loquēs ingētia. Aspiciēbā, do-
 nec throni positi sunt: & antiquus dierū se-
 dit. Vestimentum eius candidum quasi nix,
 & capilli capitis eius quasi lana mūda. Thro-
 nus eius flāma ignis: rota eius ignis accensus.
 Fluuus igneus rapidusque egrediebatur à fa-
 cie eius. Millia millium ministrabant ei, &
 decies millies centena millia assistebant ei.
 Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Aspiciē-
 bam propter vocem sermonum grandium,
 quos cornu illud loquebatur. Et vidi, quo-
 niam interfecta esset bestia, & perisset cor-

pus eius: & traditum esset ad comburendū
 igni. Aliarum quoque bestiarum ablata es-
 set potestas: & tempora vite constituta es-
 sent eis usque ad tempus & tēpus. Aspiciē-
 bā ergo in visione noctis: & ecce cū nubibus
 cæli quasi filius hominis veniebat, & usque
 ad antiquum dierum peruenit: & in cōspe-
 ctu eius obtulerūt eum. Et dedit ei potestātē,
 & honorem, & regnum. Et omnes populi, tri-
 bus, & lingue ipsi seruiēnt. Potestas eius pote-
 stas æterna, quæ nō auferetur: & regnū eius,
 quod nō corrumpetur. Horruit spiritus meus:
 Ego Daniel territus sum in his: & visiones
 capitis mei conturbauerunt me.

¶ Considerabam cornua. Hoc est, cū
 conspicerē decem cornua quadrupedis,
 apparuit aliud cornu paruum: quod de
 medio eorum ortum est. Porphyrius exi-
 stimat per cornu hoc paruum intelligi
 Antiochum Epiphanem: à quo ait inter-
 fectos esse tres reges, nimirū Ptolemæū
 Euergetem, & Ptolemæum Philome-
 torem, & Artaxarxiam regē Armenia.
 Sed deceptus est ob historiarum ignora-
 tionem: nam duo illi Ptolemæi priusquā
 ipse nasceretur, mortui sunt. Diuus Hie-
 ronymus ait per cornu illud intelligi An-
 tichristum. Ac hęc est communis opi-
 nio, in qua ferē omnes sunt, qui hunc
 locum explanarunt. Dicitur autem An-
 tichristus cornu propter eius superbiam
 & potentiam: sed paruum, quia ignobi-
 lis erit, obscuro loco natus: sed quamuis
 sit paruus in principio, postea tamen
 crescet dæmonis fauore, suamque po-
 tentiam longē lateque propagabit.
 Superabit tres reges per tria cornua si-
 gnificatos, nempe Aegyptium, A-
 phricum, & Aethiopicum: quibus in-
 terfectis alij etiam septem victori colla
 submittent.

¶ *Ecce oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto.* Id est vidi in Antichristo esse magnam perspicaciam humanam per oculos hominis significatam, habebit enim ingenij vim & acumen. Hi autem oculi dicuntur hominis, ne eum demonem putemus, sed purum hominem, in quo tamen diabolus sit familiariter habitaturus. Dicuntur etiam oculi hominis, quia eius prudentia non erit diuina, sed humana, non spiritus, sed carnis: quæ occidit. Nam vt ait capite octauo epistolæ ad Romanos diuus Paulus: Prudentia carnis mors est: prudentia autem spiritus vita & pax. Accipi oculum pro iudicio humano rationi inimico, seu pro carnis prudentia, indicat Zacharias quinto: qui describens iustitiam Dei per amphoram seu iustam mensuram significatam, qua ille decem tribus vitulos aureos colentes castigauit: & designans earum tribuum iudicium deprauatum, ait: Hæc est amphora egrediens: & dixit: hic est oculus eorum in vniuersa terra. Potest nihilominus illic accipi oculus pro incorrupto & perspicaci Dei iudicio: non quo homines vident, sed quo à Deo videntur. At capite sexto apud Matthæum pro intentione accipitur, vbi scriptum est: Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus lucidum erit. Vnde oculus dexter pro recta accipitur intentione, sumpta metaphora à sagittarijs, qui vno oculo aperto ferire solent, vt certius scopum attingant. Oculus autem sinister est oculus humanus, & propositum deprauatum: quam in significatione potest accipi hoc Danielis loco. De huiusmodi oculis non coelum, sed terram intuentibus ait diuinus psaltes: Oculos suos statuerunt declinare in terram. Et Ieremias in peccato-

rum persona Threnorum quinto: Con- Thre. 5.
tenebrati sunt oculi nostri. Et Christus apud Matthæum septimo: Eijce primam trabem de oculo tuo. Et apud Lucam Luc. 6.
sexto, Ipse in oculo tuo trabem non vides.
¶ *Et os loquens ingentia.* Id est, habebat os verbis superbissimis plenum. Ac si dicat: loquetur aduersus Deum & homines: erit eloquens, sed superbus, maledicus, iactabundus, fallax, & minax: & diuinitatem sibi sumet & arrogabit. Eum appellat diuus Paulus capite secundo posterioris ad Thessalonicenses hominem 2. Thes. 1.
peccati, filium perditionis, qui aduersatur, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur: ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Omnia ea quæ hic ait Daniel rectè Antichristo conueniunt: & vera est ac plana ecclesiasticorum scriptorum interpretatio. Nihilominus tamè existimo posse totum hoc de Mahumeto, quem alij Mahometum vocant, explanari. Hic enim paruum & abiectum habuit initium. Natus est in Arabia in regione Ismaelitica olim imperio Romano subiecta, imperij gubernaculum tenente Mauricio: cœpit coli imperante Phoca: sed Heraclio imperium gerente magnas vires acquisiuit, ingentes copias duxit, & eximiam sed falsam nominis amplitudinem & celebritatem adeptus, specie simulatae sanctitatis, libertate carnis accedente, infinitas gentes fefellit. Fuit ille pestis mundi funesta, & execrabile incendium: homo impius & audax, nullam confectatus eminentem virtutem, sed adubraram imaginem gloriæ. Non satis habuit omnia scelera moliri, quibus læditur obedientia, & animus polluitur cum corpore, nisi etiam summi Dei religionem

nem multis in locis deleret, ac labefacta
 ret. Hic tria cornua, hoc est, tres mundi
 partes Romano imperio olim subiectas
 superauit, nimirum Asiam, Africā, Eu-
 ropam: non vniuersas has regiones, sed
 earum partes. Qui sectam Mahumeti-
 cam recipiebant, appellabantur Sarrace-
 ni, nō à Sarah vxore Abraham, sed à Sar-
 raca prouincia Arabia, authore Step-
 hano, vbi secta hæc originem habuit. Du-
 cunt enim genus ab Ismaele filio Agar:
 quam ob causam vocantur Agareni: nō
 autem ab Isaac filio Saræ. Ideo non Sa-
 rahni à Sarah, sed Sarraceni à Sarraca di-
 cuntur. Huius Sarracæ in Arabia me-
 minit Marius Niger in sexto Asiæ com-
 mentario.

*Aspiciebam, donec throni positi sunt, et
 antiquus dierum sedit.* In illa visione no-
 ctis per somnium cernebam hæc omnia
 mētis oculis lumine prophetico illustra-
 tis. Et allati ac positi sunt throni, seu se-
 des regię: & sedit Deus pater, qui ob eter-
 nitatem & iudicandi seueritatem anti-
 quus dierum vocatur. Filius gignitur à
 patre: Spiritus Sanctus à patre filioque
 procedit. Et quamuis in trinitate san-
 ctissima nihil sit prius aut posterius: ni-
 hil maius, aut minus, pater tamen dici-
 tur principiū sine principio, quia à nul-
 lo est factus, nec creatus, nec genitus, nec
 procedens: & ab illo procedit filius, &
 Spiritus Sanctus. Ideo vt ait diuus Au-
 gustinus in quarto de trinitate, pater est
 principium totius diuinitatis. Quam
 ob causam antiquus dierum appellatur.
 Dicuntur autem throni in plurali pro-
 pter tres sanctissimæ trinitatis personas.
 Vel propter apostolorum sedes, de qui-
 bus ait Dauid psalmo. 121. Quia illic se-
 derunt sedes in iudicio, sedes super do-

mum Dauid. Et Christus Iesus apud
 Matthæum decimonono: Cūm sederit
 filius hominis, sedebitis vos super sedes
 duodecim iudicantes duodecim tribus
 Israël. Nam hoc loco describitur Chri-
 sti aduentus ad vltimum iudiciū, quan-
 do iudicaturus est viuos & mortuos. De
 quo secundo aduentu loquitur Ioannes
 capite vigesimo Apocalypsis in hūc mo-
 dum: Et vidi thronum magnum candi-
 dum. & sedentē super eum: à cuius conf-
 spectu fugit terra & cœlum, & locus nō
 est inuētus eis. Et vidi mortuos magnos
 & pusillos stantes in conspectu throni:
 & libri aperti sunt. Dicuntur autem cœ-
 lum & terra fugere à cōspectu Dei, quia
 exurentur igne cōflagrationis. Ita enim
 ait diuus Petrus capite tertio epistolę suę
 posterioris: Adueniet dies domini vt
 fur, in quo cœli magno impetu transi-
 bunt: elementa verò calore soluentur:
 terra autem, & quæ in ipsa sunt opera,
 exurentur. Fugient quoque quodāmo-
 do, quando purgatis elementis & cœlis
 noua fuerit illorum facies. Ac erūt om-
 nes in conspectu throni: quia vt diuus
 ait Paulus in posteriore ad Corinthios:
 Omnes nos manifestari oportet ante tri-
 bunal Christi. Fortasse ideo throni mul-
 ti dicuntur, quia sancti sunt sedes Dei.
 Vel per thronos intelligūtur spiritus illi
 angelici, quos diuus Paulus in epistola
 ad Colossenses thronos appellauit. Nō
 nulli ex Hebræis per hos thronos duas
 sedes intelligunt, vnā Dei, alterā Mes-
 siæ, quem purum hominem existimant
 fore: cūm re ipsa sit verus Deus, & verus
 homo. Sed dices: Si Daniel hoc loco va-
 ticipatur de secundo Christi aduentu, &
 vltimo iudicio, quando ipse Christus vé-
 turus est iudicatum viuos & mortuos,

cur meminit patris, & non filij? Respon-
 deo, Daniele[m] vtriusq[ue] meminisse, hic
 patris, & paulò post filij. Licet enim in
 vltimo iudicio apparitura sit persona fi-
 lij, non tamen ibi deerit pater, & Spiri-
 tus Sanctus: ipse enim Christus ait apud
 Mat. 26. Matthæum. 26. Videbitis filium homi-
 nis sedentē à dextris virtutis Dei. Qui-
 bus verbis indicat se cum patre sessurū.
 ¶ *Vestimentum eius candidum quasi nix.*
 Vestis Dei patris pura erat, niueum re-
 ferens candorem. Incircumscriptibilis &
 simplicissimus Deus veste non induitur
 corporea, sed splendore suo sempiterno
 ornatur, & pulcherrimus ostenditur. De
 illo ait diuinus psaltes psalmo. 92. Do-
 minus regnavit, decorē indutus est, indu-
 tus est dominus fortitudinem, & precin-
 xit se. Et psalmo. 103. Confessionem &
 decorem induisti amictus lumine sicut
 vestimento. Vbi pro confessione alij glo-
 riam transtulerunt. Volunt diuini vates
 per nitorem harum vestium diuinæ na-
 turæ sanctitatem, claritatem, & lucem
 significare. Vel intelligūt per illum san-
 ctos, quibus Deus circūdatus ad vltimū
 iudicium venturus est: de quibus ait ca-
 pit. 49. Esaias: Omnibus his velut orna-
 mento vestieris. De quibus Zacharias
 quartodecimo: Veniet, inquit, domi-
 nus Deus meus, omnesque sancti cū eo.
 ¶ *Et capilli capitis eius quasi lana munda.*
 Ostenditur purum, sincerūque Dei
 iudicium, & in iudicando sapiētia & ma-
 turitas. Eodem modo de Christo ait Ioā-
 nes in Apocalypsi capite primo: Caput
 autem eius & capilli erant candidi tan-
 quam lana alba, & tanquam nix. Diuus
 August. Augustinus in libro de essentia diuinita-
 tis ait, capillos Dei, & pedes, ac manus
 eius, & cætera membra, quæ ei tribuit

diuina scriptura, spiritualiter intelligi.
 Et paulò post: Capillos eius sanctos an-
 gelos, seu vniuersos electos typicè ac-
 cipi oportet.

¶ *Thronus eius flamma ignis.* Id est, vi-
 debatur thronus eius igne inflamma-
 tus. Ignis significat lucem inaccessibi-
 lem, quam Deus inhabitat, vt in episto-
 la priore ad Timotheum ait apostolus. 1. Tim. 6
 Et ipse Deus ignis dicitur, vt Moses &
 Paulus memoriæ prodiderunt, hic in e-
 pistola ad Hebræos, ille in Deuterono-
 mio: nam probos illuminat, improbos
 vrit. Nec solū thronus, sed rotæ eius
 igne splendido flagrabant. Alludit ad so-
 lia regum, quæ olim erant versatilia in-
 star curruum triumphalium.

¶ *Fluuus igneus rapidusque egrediebatur
 à facie eius.* Ostendunt verba hæc magni-
 tudinem admirabilis luminis, & splen-
 doris, qui ex Deo ad iustorum oblecta-
 tionem, impiorum autem terrorē pro-
 cedebat. Vnde diuinus citharædus psal-
 mo. 49. Ignis inquit, in conspectu eius
 exardescet: & in circuitu eius tempestas
 valida. Etsi hoc potest ad primum Chri-
 sti aduentum referri, quando ipse assum-
 pta humanitate splendidissimam diui-
 nitatis suæ claritatem emisit, qua mor-
 talium mentes illustrauit, & cæcos Iu-
 deos perfidia obstinatos afflixit, permit-
 tens Hierosolymam euerti, eosque ferro
 fame ac peste consumi, & perpetuo
 exilio mulctari: tamē referri possunt ad
 secundum aduentum, quando iusti glo-
 riam sempiternam consequentur, impij
 autem ad inferos relegabuntur. At quia
 tradentur igni æterno ex sententia Dei,
 dicitur fluuius igneus rapidusque egre-
 di à facie illius.

¶ *Millia millium ministrabant ei, & decies
 millies*

millies centena millia. Ponitur numerus definitus pro indefinito. Sensus est: Innumerabiles turmæ angelorū stipabant Deum. De illis scriptum est in psalm. 67. Currus Dei decem millibus multiplex, millia latantium. Poni autem numerū definitū pro indefinito est in sancta scriptura satis vsitatum: Prouerbiorum capite. 24. Septies in die cadit iustus, & resurgit. Psalmo. 118. Septies in die laudē dixi tibi: Psalmo. 90: Cadent à lateretuo mille, & decē millia à dextris tuis: Matthæi decimo octauo: Non dico tibi vsq; septies, sed septuagies septies. Id est, quoties peccauerit: Apocalypsis septimo: Quadraginta quatuor millia signati. Ex hoc Danielis loco intelligimus angelos partim esse ministrantes, partim assistentes. Dionysius Areopagita plures ait esse assistentes quàm ministrantes. Id colligunt nonnulli ex hoc loco Danielis aientis: Millia millium ministrabant ei: sed decies millies cetera millium assiscebant ei. Maior enim numerus tribuitur assistentibus, quàm ministrantibus. Hanc Dionysij sententiam affert diuus Thomas in prima parte summae theologicæ, quæstione. 112. vbi hanc materiam grauitè & sapiētè tractauit.

¶ *Iudicium sedit, & libri aperti sunt*. Id est, Deus se ad iudicandum exhibebit: solent enim iudices sententiam ferre sedentes, vt quietem & tranquillitatē præferant sine animi concitatione. Porrò de Deo capite duodecimo libri Sapiētia scriptum legimus: Tu dominator virtutis cum tranquillitate iudicas, & cū magna reuerentia disponis nos. Cū autē Deus sederit iudicium laturus, aperientur libri conscientia: & opera singulorum bona & mala cum cogitationibus

& verbis illic erunt omnibus cognita & perspecta. Diuus Augustinus per hos libros apertos intelligit sanctos, in quibus impij poterūt videre ac legere bona, quæ facerē debuerunt, & neglexerūt. Hi sunt libri, de quibus loquitur diuus Ioannes capite vigesimo Apocalypsis. At venerabilis Beda illum Apocalypsis locum explanans per hos libros intelligit diuinas scripturas veteris ac noui testamenti: quæ ideo dicuntur in iudicio aperiendæ, quia tunc earum veritas cunctis patebit.

¶ *Aspiciebam propter vocem sermonum grandam*. Id est, respiciebam execrationes, quas cornu paruum magna & queribūda voce loquebatur. Et intellexi Dei iudicium venire ad impiorum iactantiā & superbiam puniendam. Vidi enim bestiam illam interfectam, & corpus eius traditum igni, & flammis æternis exponi. Id quod paulò antè vocauerat cornu, modò appellat bestiam, quam vidit æternis cruciatibus comburi cū corpore suo: hoc est cum illis, qui eam veluti caput sequebantur. Loquitur de Antichristo, & eius sectatoribus. Vel de Mahumeto, eiusque impiani sectam amplexatibus. Vel de alio Christianæ religionis inimico, qui multos ad impietates conuertērit, & à vera fide Christi, eiusque sancta ecclesia separauerit: cuiusmodi fuit nostra hac in re infelici memoria Martinus Lutherus, filius diaboli, teterrimus, omnium scelerū maculis notatissimus, immensa vitiorum vorago. Eum secuti Buccerus, Zuinglius, O Ecolampadius, Calvinus, & ceteræ huiusmodi pestes, infinitos homines peruerterunt, ac in exitium æternū præcipitarunt. Fortasse bestia de qua hinc loquitur, est bestia quarta,

ta, qua imperium Romanum designatur. Ac tunc erit sensus: Perpendebam sollicitè ordinem diuini iudicij propter magnas blasphemias, quas Antichristus emittebat: quapropter optabam videre huius rei exitum, præsertim circa hoc cornu. Et vidi quartam bestiam interfectam, in qua cornu hoc nascetur. Nam ante mundi finem euertetur imperium Romanum, & delebitur potestas eius. Et vidi projici in ignem æternum debitas pœnas daturum corpus illius bestia, nõ totum, sed illud, quod cornu illud sequebatur, quod aduersus Deum magnas voces emittebat. Sed quoniam in Apocalypsi Antichristus bestia frequenter appellatur, quæ occidetur à Christo, vt ait diuus Paulus capite secundo posterioris ad Thessalonicenses, existimo per bestie interfectionem exitiũ Antichristi significari. Ille enim cum corpore suo, hoc est cum eius sectatoribus ad æternos cruciatus relegabitur. De Antichristi interitu, eiusque satellitum pernicie, loquitur diuus Ioannes in fine capituli decimionis Apocalypsis.

¶ Aliarumque bestiarum ablata esset potestas. Vidi tunc consumpta esse & penitus deleta alia tria imperia, nimirum Babylonicum, Persicum, & Macedonicum. Non enim vltra erit imperium terrenum, sed diuinum. Possunt hæc verba ex Chaldaeo ita transferri: Reliquarum bestiarum fecerant transire potestatem. Id est, iam autem angeli abstulerat ab alijs tribus bestijs dominatum.

¶ Et tempora vite constituta essent eis, usque ad tempus & tempus. Id est, & singula imperia durarunt tẽpus illud, quod Deus illis constituit, alia breuius, alia longius. Sed omnia fuerunt consumpta an-

te secundum Christi aduentum. Tunc enim terrenus dominatus cessabit, iuxta illud apostoli in priore ad Corinthios: 1. Cor. 15. Cum tradiderit regnum Deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Sed non ita regnum tradet patri, vt à seipso abdicet: quemadmodum cum à patre accepit, non abstulit illi. Regnum hoc est ecclesia electorum, vt Photius & Cyrillus interpretantur. Eam Christus in fine mundi tradet Deo patri ab omni calamitate & perturbatione liberam, & ab omnibus tyrannorum ac dæmonũ insultibus tutam: cum omnem & principum mundi, & dæmonum potestatem ac tyrannidem deleuerit.

¶ Ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat. Locutus est de Deo patre, nunc loquitur de filio: sed ea quæ de vtroque dicit, simul vidit, etiamsi separatim ac seorsum describat. Eum quem in visione statuę Nabuchodonosoris appellauit lapidem, hîc filium hominis appellat. Ac vt illic lapis omnia regna cõtriuuit per metalla statuę significata: ita hoc loco omnia regna delet per bestias intellecta. Appellatur autem Christus filius hominis, quia verus est homo, cum sit verus Deus: duas enim habet naturas: sed vna tantum persona est. Voluit hoc loco diuinus vates assumptione carnis humanæ in filio Dei significare, quæ asserit venturum esse ad iudicium cum corpore humano. Idem asseruerunt angeli dicentes Actorum primo: Viri Galilæi quid statis aspicientes in cœlũ? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cœlũ, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Et quemadmodum ascendit in nube, iuxta illud Actorũ. 1.

Nubes

Nubes suscepit eum ab oculis eorum: ita
 veniet ad iudicium in nube. Ideo canit
 ecclesia: Ecce apparebit dominus super
 nubem candidam, & cum eo sanctorum
 Matt. 26 millia. Ipse Christus apud Matthæum. 26.
 Videbitis, inquit, filium hominis seden-
 tem à dextris Dei, & venientem in nu-
 Luc. 21. bibus cœli. Et apud Lucam. 21. Tunc vi-
 debunt filium hominis venientem in nu-
 be, cum potestate magna & maiestate.
 Apoc. 1. Et Ioannes capite Apocalypsis primo:
 Ecce venit cum nubibus, & videbit eum
 omnis oculus, & qui eum pupugerunt.
 Nonnulli per has splendidas nubes in-
 telligunt sanctorum splendorescū Chri-
 sto venientium. Ipse enim veniet quasi
 filius hominis: vt hoc loco ait Daniel:
 hoc est verus filius hominis: particula e-
 nim, quasi, hoc loco non similitudinem
 significat, sed certissimam confirmatio-
 nem: vt apud Ioannem capite primo:
 Ioan. 1. Vidimus gloriam eius, nimirum Iesu
 Christi, quasi gloriam vnigeniti à patre.
 Hoc est, talem gloriam cōspeximus in
 Christo, qualem decet habere eum, qui
 est vnigena, verusque Dei filius.
 ¶ *Vsq̄ue ad antiquum dierum peruenit.* Id
 est, peruenit Christus vsque ad patrem:
 ad æqualitatem patris in vna essentia. Et
 in conspectu eius obtulerunt eum: nimi-
 rum angeli, qui in iudicio eum stipabūt,
 illi seruietes. Filius Dei ab æterno æqua-
 lis patri secundum diuinitatem, minor
 est patre secundum humanitatem. Ac in
 secundo aduentu veniet ad patris æqua-
 litatem quantum ad manifestationem om-
 nibus exhibendam: omnes enim tunc
 cognoscent esse eum filium Dei natura-
 lem. Christus secundum naturam as-
 sumptam veniet ad locum vltimi iudi-
 cij, qui quatenus Deus vbique est: cui se-

cundum humanitatem pater dedit pote-
 statem iudiciariam, & honorem, & re-
 gnum. Nam ab instanti incarnationis, vt
 verbis vtar scholasticis, eō ipso quo Chri-
 sti humanitas vnita est verbo hypostati-
 cè, data est ei potestas in cœlo & in ter-
 ra, & honor & regnum super omnem
 creaturam. De illo ait Ioannes Baptista Ioan. 3.
 capite tertio apud Ioannem Euangeli-
 stam: Pater diligit filium, & omnia de-
 dit in manu eius. Et ipse Christus apud
 Matthæum. 28. Data est, inquit, mihi om-
 nis potestas in cœlo & in terra. Sed in
 vltimo iudicio hæc ei dari dicuntur, quā-
 tum ad generalem & apertam omnium
 manifestationem, & completum vsum,
 cum ipse omnes iudicabit, iustos ad se-
 des cœlestes domosque æternas perdu-
 cens, impios autem relegans ad inferos,
 suorum scelerum pœnas duros.

¶ *Et regnum eius quod non corrumpetur.*
 Hoc fuit in secundo capite explanatum.
 Vt illic qui statuam confregit, factus est
 mons magnus implens vniuersam ter-
 ram, cuius regnum non euertetur: ita
 hîc qui bestias consumpsit, & Antichri-
 stum interfecit, rex est æternus, cuius
 imperium nullo fine claudetur, nulla po-
 steritate delebitur, nulla temporum va-
 rietate dissipabitur.

¶ *Horruit spiritus meus.* Præ magnitudi-
 ne visionis, & Antichristi impietate, &
 seueritate diuini iudicij. Possunt hæc ver-
 ba ita verti: Dereliquit me spiritus meus.
 Quasi dicat: territus sum, obstupui, &
 deliquium animi passus fui. Si Daniel
 territus est, quia oculis spiritus præuidit
 vltimum ac vniuersale iudicium, quid
 facient peccatores illud corporaliter vi-
 dentes? Multi qui hîc censentur iusti, il-
 lic pleni sceleribus apparebunt, & iuste
 dam-

damnabuntur. Nūc verè Christiani qui sese totos Deo dedicarunt, appellantur ab improbis deceptores, cū nihil illis sit antiquius veritate: sed illic eorū virtus apparebit. Cognoscūtur à Deo, mūdo minimè perspecti. Deo viuunt, mūdo moriuntur. De illis ait in epistola posteriori ad Corinthios capite sexto diuus Paulus: Vt seductores & veraces: sicut qui ignoti, & cogniti: quasi morietes, & ecce viuimus. Et ad Colossenses tertio: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo: cū autē Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Porro tunc veritas indicabitur, & in mediū proferetur: eorūque aperietur magnanimitas, quos mundus contemnebat, & pro nihilo putabat. Tunc vt ait apostolus capite quarto prioris ad Corinthios, manifestabit dominus consilia cordiū: & laus erit vnicuique à Deo. Vt in sarcina minutarum mercium omnes illæ sunt opertæ & confusæ, pretiosæ cū vilibus, donec peruentum sit ad nundinas, vbi extrahuntur merces illæ venales, & positæ in locis suis singulæ indicantur, & cognoscuntur, & intelligitur vniuscuiusque vis, pondus, & pretium: sic in mundo hoc omnes sunt permisti & inuoluti, boni cum malis: sed cū venerit dies iudicij, in emporio illo totius vniuersi omnes indicabuntur: collocabitur vnusquisque in loco suo: & patebit, quid quisque mereatur: omniumque virtutum ac vitiorum gradus apertissimè videbūtur. Illic, vt ait Iesus Christus dominus noster, nihil erit opertum, quod non reueletur: nihil occultum, quod nō sciatur. Vt in area sunt simul grana & paleæ: sed tempore triturationis colli-

guntur grana in horreum, paleæ autem in iumentorum stabulum, ita in hac vita sunt simul probi ac improbi: sed in vltimo iudicio qui iustitiam & pietatē coluerunt, ferentur in sedes cœlestes beatorum: qui autem se sceleribus polluerunt, mittentur in pœnas inferorū sempiternas. Et vt ait diuinus Baptista: Vtilabrum in manu Dei est, & mundabit aream suam: & congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inextinguibili. Iudex ille Christus dominus æquus est, & verax: de quo ait psalmographus: Iudicabit orbē terræ in æquitate, & populos in veritate sua. Et Ecclesiastes duodecimo: Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudiciū pro omni errato, siue bonum, siue malū sit. Et diuus Paulus decimosextimo Actuum: statuit Deus diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate. Nunc est tēpus pœnitentiæ, tunc exercebitur iustitia. Eam ob causam diuus Ioannes capite primo Apocalypsis postquam dixit: Ecce veniet cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerūt: addidit paulò post: De ore eius gladius ex vtraque parte acutus exhibit. Vt aries quando reuertitur retro, vehementius inuehitur in resistētem, eūq; durius percutit: sic Deus qui videtur scelera multorum in vita hac dissimulare, & veluti retro reuerti, in die extremi iudicij eos acerrimis afficiet supplicijs, & ad pœnas asperrimas damnabit. Quapropter Deus eos in hac vita punit, cū videtur non punire: sed apparebit apertè animaduersio in vltimo iudicio. Quæ admodum flumina illa quæ se repente abscondunt sub terra, eò tamen ferūtur, quò tendunt, & postea apparent super terram

2. Cor. 6.

Colof. 3.

1. Cor. 4.

Similitudo.

Matt 10
Mar 4.
Luc 8.

Similitudo.

Matt. 3.

Psal. 9.

Eccle. 12.

Act. 17.

Apoc. 1.

Simile.

Simile.

terram cum impetu fluentia: sic Dei ca-
 stigationes licet aliquando in hoc mun-
 do occultæ sint, in die tamen illo terri-
 bili iudicij in apertum proferentur: & in
 extremas & acerbissimas ærumnas im-
 pios relegabunt. Nullus erit, qui se pos-
 sit excusare, quin in iudicio appareat co-
 ram Christo: ipse enim ait apud Ioele
 capite tertio: Congregabo omnes gen-
 tes, & deducam eas in vallem Iosaphat:
 & disceptabo cum eis ibi. Et apud Mat-
 thæum. 25. Cùm venerit filius hominis
 in maiestate sua, & omnes angeli cum
 eo, tunc sedebit super sedem maiestatis
 suæ: & congregabuntur ante eum omnes
 gentes. De eo scriptum est psalmo. 49.
 Deus manifestè veniet, Deus noster, &
 non filebit. Ignis in conspectu eius exar-
 descet: & in circuitu eius tempestas vali-
 da. Hericius dum est vacuus, fugit vena-
 torem: at pomis onustus fugere non po-
 test: ita peccator in hac vita potest per
 pœnitentiam fugere ultionem Dei: at
 in die iudicij grauidus pondere scelerum
 nullo modo se in fugam conijcere vale-
 bit. Id intelligens Esaias ait capite deci-
 mo: Quid facietis in die visitationis &
 calamitatis de longè venientis? Ad cuius
 confugietis auxilium? Vt acus duæ sunt
 extremitates, altera qua suscipit fila, al-
 tera qua pungit: ita Christi duo sunt ad-
 ventus, alter quo suscepit peccatores ad
 pœnitentiam, ostendens misericordiam;
 alter quo impios mulcabit exercens iu-
 stitiam. Cùm accepero tempus, ait ille
 psalmo. 74. ego iustitias iudicabo. Et a-
 pud Sophoniam primo: Scrutabor Ie-
 rusalem in lucernis: & visitabo super vi-
 ros defixos in fœcibus suis. Id intuens
 diaus Bernardus: Si in Ierusalé, inquit,
 fit scrutinium, quid erit in Babylone?

Et rectè quidem: nam si iustorum vita
 per Hierosolimam significata est dili-
 genter exploranda & perspicienda; qua-
 to magis sceleratorum colluies per Ba-
 bylonem intellecta? Accusabuntur im-
 pij non solum à demonibus, & ab ho-
 minibus sceleratis, sed etiam à viris iu-
 stitia præstantibus, quos ipsi afflixerunt,
 iuxta illud libri Sapientie capite quin-
 to: Stabunt iusti in magna constãtia ad-
 uersus eos, qui se angustiauerunt. Nec
 solum homines, sed insensibiles creatu-
 ræ in eos inuehentur: Deus enim illis
 vtetur aduersus eos, vt est eodem capite
 memoriæ proditum: Armabit creaturam
 ad ultionem inimicorum. Et paulò post:
 Pugnabit cum illo orbis terrarum con-
 tra insensatos. Omnia in illo ultimo iu-
 dicio videbuntur impijs tristia, terribi-
 lia, metuenda. A dextris, inquit diu⁹ Am-
 brosius, erunt peccata, à sinistris dæmo-
 nia, subtus horrens infernus, supra iudex
 iratus, foris mundus ardens, intus con-
 scientia vrens. Vbi iustus vix saluabitur,
 miser impius quid faciet? Latere erit im-
 possibile, apparere intolerabile. Hacten-
 us ille. Si Adam fugere volebat præ-
 sentiam Dei, quem ob morsum pomi
 prohibiti offenderat, quid illi faciet, qui
 eundem Deum sæpe cõtempserunt, cuius
 legem infinitis maleficijs violarunt?
 Hos statuet Christus ad sinistram, iu-
 stos autem ad dexteram, vt ipse apud
 Matthæum. 25. testatur. Dexteram enim
 signum est amoris. Quare Iacob filium
 suum dilectum vocauit Benjamin, hoc
 est filium dexteræ: id est sibi charissi-
 mum, quem habuit in senectute ex Ra-
 chele, quam singulari prosequabatur a-
 more. Porrò Deus pater collocauit fili-
 um vnigenam à dextris iuxta illud psal-
 mi